

УНИВЕРЗИТЕТ “СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ” – СКОПЈЕ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ИНСТИТУТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ, ОДБРАНА И МИР

ПОСЛЕДИПЛОМСКИ – МАГИСТЕРСКИ СТУДИИ

ОД ОБЛАСТА НА БЕЗБЕДНОСТА

ТЕМА:

**МЕНАЦИРАЊЕ НА ЕТНИЧКАТА РАЗЛИЧНОСТ ВО АРМИЈАТА НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА**

ментор:

проф.д-р. Билјана Ванковска

кандидат:

Стефанија Агрова

Скопје, јули 2013

СОДРЖИНА

ВОВЕД	3
-------------	---

1. ГЛАВА

1. Значење на војската во современите држави	7
2. Карактеристики на војската како институција	11
3. Војската и демократијата	15
3.1. Цивилно-воени односи	25
3.2. Општествено-воени односи	34
3.3. Етничко-воени односи	38

2 ГЛАВА

1. Историски и политички контекст на формирање на Македонската држава и Армија.	42
1.1. Независна Република Македонија и конституирање на Армијата на Република Македонија.	45
2. Војската и општеството.	51
2.1. Армијата на Република Македонија како дел од општеството. .	53
2.2. Војската и граѓанинот.	58
3. Мултиетничноста и пополнувањето на вооружените сили	61

3 ГЛАВА

1. Внатрешни реформи во Армијата на Република Македонија и военото образование. 69
2. Професионализација на Армијата на Република Македонија. . . 74
3. Конфликтот во 2001 година како најголем предизвик 79
4. Етничкиот идентитет како мобилизирачка алатка 84
 - 4.1. Начини и критериуми за пополнување на Армијата на Република Македонија 88
 - 4.2. Мултиетничка трансформација на Армијата на Република Македонија 90

Резултати од емириско истражување. 92

ЗАКЛУЧОК. 94

БИБЛИОГРАФИЈА. 99

ВОВЕД

Војската¹ како најдржавотворна институција², уште од своето формирање претставува основа и заштитник на слободата, мирот и интегритетот на државата. Атрибутот на “бранители на татковината” дава чувство на сопствена ексклузивност кај војниците, како и посебен тип на војничка култура и војничко достоинство, различно од она што се среќава кај цивилната популација.

Оттука, војската особено внимание заслужува нејзината определба како “најдржавна” институција во секое општество.

Широкото отварање на вратите на модерните национални армии за припадниците на различни општествени слоеви, доведе до ситуација во една институција од ваков вид да се најдат обединети луѓе со различно социјално потекло, различен етницитет и политички интереси.

Теориски значаен и провокативен аспект на генералниот проблем на етничкиот фактор во безбедносниот систем, е оној кој се однесува на неговата рефлексија врз структурата, положбата, па и функциите на државните репресивни органи (војската и полицијата).³

За војската од пресудно значење е да остане стабилна и имуна во однос на сите евентуални политички и националистички вируси кои егзистираат во општеството.

Во таа смисла, во етнички⁴ хетерогените заедници, од посебна важност е да не се дозволат внатрешни поделби врз национална основа, кои директно ги

¹ Војската својата обврска и мисија ја извршува врз основа на Уставот и усвоените стратегии, концепти, доктрини, планови и процедури.

² Во овие околности, војската може да претставува механизам за пренесување на националните вредности на сите делови на популацијата, без разлика на позадината. Повеќе за ова во *Soldiers and Societies in Postcommunist Europe*, New York Palgrave Macmillan, 2003, pg.10

³ Повеќе за ова во Билјана Ванковска, *Војската и демократијата*, Скопје Детска радост, 1995

⁴ Изразите, *етнички* и *етничност*, се употребуваат со исто значење како и *верски*, *расни* и *јазични*, освен кога ова укажува дека не е така.

нарушуваат нејзината кохезија и интерната солидарност. Таквата војска станува дисфункционална и не може да биде гарант на сопствениот идентитет, а уште помалку на одбраната на интегритетот на заедницата однадвор.⁵

За повеќето земји, управувањето со националната и етничката разновидност во нивните воени структури претставува голем предизвик. Во една мултиетничка држава, вооружените сили треба соодветно да го одразат составот на општеството доколку се сака населението да има доверба во вооружените сили и доколку се сака вооружените сили да бидат во состојба да ја исполнат својата мисија. Истовремено, вооружените сили треба да имаат една заедничка визија која ги надминува различните идентитети на своите членови со цел тие да работат кохезивно и ефективно на терен.

Управувањето со разновидноста во војската е дел од процесот на управувањето со разновидноста во рамките на општеството во целина кое е од суштинско значење за политичката стабилност и подем, особено во општества чиј состав подлежи на значителна, постојана промена.

Бидејќи, како што е добро познато, општествените услови се тие кои ултимативно го детерминираат не само водењето на концептот за национална безбедност, туку исто така и позицијата и улогата на армијата.⁶

Општиот приод укажува дека треба да се раководи од потребата и можноста вооружените сили да се користат како средство за поттикнување меѓуетничка толеранција. Војската мора да нуди еднакви можности за сите, да се почитува нула толеранција во однос на дискриминацијата⁷ и да се обезбеди транспарентност и отчетност во однос на дискриминацијата и да се обезбеди транспарентност и отчетност во процесите на пополнување и унапредување.

⁵ Ibid., pg.2

⁶ Selected Papers, *National Security and Globalization*, Biljana Vankovska Cvetkovska, *The Ethnic problems and the military*, Seoul, Korea 1996, pg.9

⁷ Повеќе за ова во Закон за работни односи, *Забрана на дискриминацијата*, чл.1, ст.1, Службен весник на РМ. Бр.52

Вооружените сили кои бараат само асимилирање на малцинства може да ги загрозат малцинските права и на тој начин да создадат конфликт како во армијата така и кај општото население. Затоа, војската треба да е во состојба да обезбеди вредностите и културните чувствителности на малцинствата на нацијата да бидат целосно заштитени.

Од друга страна, војската се користи како инструмент на внатрешната политика, најчесто во функција на одржување на конкретен политички режим, каде секоја државна елита се труди да ја контролира војската на начин кој ќе ја гарантира нејзината лојалност. Проучувањата на природата на етничкиот фактор покажуваат дека присуството на неговата физиономија во едно општество се должат на низа фактори, меѓу кои и на некои природни. Но, од суштинско значење е дека во современи услови тој добива нагласена исполитизираност, бидејќи не се работи за тоа дека политичката власт само реагира на етницитетот, туку таа може и да го обликува⁸ преку учесниците кои можат да придонесат за управување со разновидноста на вооружените сили.⁹

Добар пример за проучување на процесот на менаџирање со етничката различност и одржувањето на кохезијата во една армија (во пост-конфликтна земја¹⁰), како и потребата и причините за нејзино етничко пополнување е Армијата на Република Македонија, односно АРМ. Наметнатата потреба за нејзино реструктурирање и донесување на нов стратегиски и оперативен концепт¹¹, како и реформите¹² за нејзиното пополнување, даваат добра

⁸ Билјана Ванковска, *Војската и демократијата*, Скопје Детска радост, 1995г., стр.167

⁹ www.dcaf.ch/Publications/Multiethnic-Armed-Forces (посетена на 17.04.2012)

¹⁰ 2001 за Македонија беше точка на пресврт, каде безбедносните предизвици рапидно беа зголемени. Во прашање беа внатрешниот мир и постоењето на државата, каде етничко-воените односи ја фрлија во сенка парадигмата за цивилно-воените односи. Повеќе за ова во *Security Sector reform and Post-Conflict*

Peacebuilding, Ethnic-Military relations in Macedonia, New York United Nations University, 2005, pg. 105

¹¹ Службен весник на РМ, бр. 185, *Закон за одбрана*, чл.20, Во остварувањето на одбраната Министерството за одбрана ст. 1 подготвува стратегија за одбрана на Републиката.

¹² Реформите во безбедносниот сектор мора да бидат сфатени како интегрален дел за целосниот процес во пост-конфликтно градење на мирот. Повеќе за ова во *Security Sector reform and Post-Conflict Peacebuilding, Recommendations for SSR*, New York United Nations University, 2005, pg. 316

основа за проучување на динамиките во процесот на менаџирање со етничката различност.

Според начелата за недискриминација и рамноправна застапеност, етничкото пополнување на АРМ претставува почитување на нивните малцински права.¹³ Правната рамка за ваквото функционирање ја дава Рамковниот договор (рамка за обезбедување на иднината на демократијата¹⁴) потпишан во Охрид 2001 година, и во него експлицитно стои за “едногласната одлука” да се обезбеди, колку што е можно побрзо, безбедносните служби генерално да го одразат составот и распределбата на населението во Македонија.¹⁵

Токму во рамките на тоа менаџирање, зависно од неговото континуирано времетраење, комплексност и успешност, може да се согледаат и односите меѓу малцинствата и мнозинството, односно кохезијата во армијата. Потешкотиите во имплементирањето на менаџерските одлуки, ја наметнуваат дилемата дали постоечкиот начин на функционирање претставува механизам на спојување или пак кочница за понатамошното функционирање на армијата. Менаџерските одлуки, од друга страна пак, ги диктираат учесниците кои можат да допринесат во управувањето со различностите. Тоа се: парламентот како законодавно тело, министерството за одбрана со својата функција на извршна власт, и правосудството.

Самото истражување ќе даде придонес во илустрирање на прецизна дискримиација помеѓу малцинството и мнозинството во воената структура, како и дескрипција за менаџирањето на етничките различности.

¹³Зарапантирано во, The Universal Declaration of Humanitarian Rights(1948), *Civil Military relations*, London Praeger , 2000, pg. 8

¹⁴ Демократизацијата на општествата, на крајот ќе резултира со отворени, слободни и одговорни општества кои ќе имаат поголеми човекови права во однос на затворените тоталитарни или недемократски режими. Повеќе за ова во, Ibid., pg.6

¹⁵ www.mls.gov.mk/MKD/Ramkoven-dogovor

1 ГЛАВА

1. Значење на војската во современите држави

Во стабилните, демократски системи и отворени општествени системи, институционалната и нормативната заштита се ограничува на темелните правила на однесување, од кое зависи соживотот во одредена заедница. Безбедоста и општествената стабилност не се условени само од ефикасноста на државните механизми, туку и од карактеристиките на самиот систем. Секоја држава воспоставува и организира сопствен безбедносен систем¹⁶, соодветен на нејзините потреби и моќности, а врз основа на индивидуалното право на самоодрбана.¹⁷ Според тоа, одбраната и заштитата отсекогаш преставувале основна и една од највиталните функции што ги решавала државата, бидејќи надворешната и внатрешната стабилност биле основен предуслов за обезбедување сестран стопански и општествен развој, за зголемување на благосостојбата на државата и за задоволување на потребите на граѓаните кои се јавувале како основна цел на развојот. Теоријата и практиката недвосмислено покажуваат дека без адекватно организирање на одбрана и заштита на земјата, која ќе и гарантира

¹⁶ Безбедносниот сектор е релативно нов концепт, денес најчесто употребуван од демократски – промовираната заедница. Поимот за реформа на безбедносниот сектор, брзо стекна заеднички интерес. Според Третата маса на Пактот за стабилност, безбедносниот сектор ги опфаќа сите владини организации кои имаат надлежност да употребат или наредат употреба на сила, задржување и притвор, заштита на државата и нејзините граѓани, како и оние цивилни структури кои што се одговорни за надзор и управување со безбедносниот сектор. Во него се вклучени полициски и воени сили, разузнавачки служби, гранични единици, царински служби, судски систем и парламент. Повеќе за ова во, Александар Дончев, *Современи безбедносни системи*, Скопје: Св. Климент Охридски- Скопје, 2007, 313стр.

¹⁷ Ibid., pg.312

стабилност од сите видови загрозувања, нејзиното натамошно постоење ја губи смислата и извесноста.¹⁸

Причина за воспоставување и функционирање на безбедносниот систем е интеграцијата, осмислувањето и зајакнувањето на целокупното влијание на заштитната функција, но и систематизацијата на сите заштитни компоненти во засебна функција, но и систематизација на сите заштитни компоненти во засебна целина, заради полесно остварување на основите цели на општеството во сферата на заштитата.¹⁹ Хетерогената организираност на безбедносниот систем, неговата функција, задача и улога, подразбира вклучување на голем број субјекти, како со своите организации, кардовски потенцијал, опрема и технички средства, реализирајќи ги своите редовни дејности, овозможуваат остварување на основните цели на безбедносниот систем. Субјектите или носителите на системот за безбедност, се нераскинлив дел од целокупниот-одбранбено безбедносен систем на државата. Истите имаат права, должности, своја организација, соодветна опрема и технички средства за реализација на целите и задачите во сферата на безбедноста.²⁰ Еден од основните носители на безбедносните системи, односно одбранбените системи во современите држави се вооружените сили (како синоними се употребуваат и термините: воена организација, армија, војска). Затоа, сите земји во светот, без разлика на нивното внатрешно уредување, на степенот на нивниот општествен развој, на времето и просторот на кој егзистираат, создаваат и издржуваат одбранбени системи и организираат подготовки за одбрана и заштита.²¹

Споредбено со минатото, денес практиката потврдува дека воената сила повеќе е користена во смирување на внатрешни кризни жаришта отколку за

¹⁸ Трајан Гоцевски, *Оснoви на системот на националната одбрана*, Скопје Филозофски факултет-Скопје, 2009, 9 стр.

¹⁹ Александар Дончев, *Современи безбедносни системи*, Скопје Св. Климент Охридски- Скопје, 2007, 81 стр.

²⁰ Ibid., pg.72

²¹ Трајан Гоцевски, *Оснoви на системот на националната одбрана*, Скопје Филозофски факултет-Скопје, 2009, 9 стр.

потребите на надворешната одбрана.²² Оттука прилегуваат и потребите за трансформација на војската, со цел прилагодување кон современите потреби.

Современите војски им служат на националните држави за одбрана на суверенитетот²³, територијалниот интегритет, независноста и уставниот поредок. Тие биле и сеуште се олицетворение на националната свест и волја. Развојот на современите војски може да се следи од периодот по средниот век, кога европските сили почнале да развиваат стандардизирани облици на воена организација, главно засновани на постојана војска до XIX век кога војската станала специјализирана институција со професионално раководство одвоено од остатокот на општеството. Од друга страна, европскиот колонијализам доведе до прифаќање на ваквиот воен модел во сиот свет, претворајќи ја војската во речиси универзален дел на државната организација. Денешните војски, својот континуитет и развој го започнале пред повеќе од шеесет години, односно такви какви што се денес се резултат од искуството на Втората светска војна и се плод на повоениот период, како во организациска, така и во структурална смисла. Правците во кои, во организациска смисла, се движел нивниот развој укажуваат на неколку релативно независни елементи кои влијаеле врз нивната сегашна структура. Првиот елемент се однесува на пополнувањето на војската, каде еден дел од војските се пополнуваат со општа воена обврска, во рамките на тоа постои и супститутот професионална војска. Вториот елемент се однесува на врховната команда, односно најдобро изразената тенденција за целосна цивилна и демократска контрола на војската, каде речиси во сите земји во светот, воената команда е во рацете на цивили. Еден од столбовите на функционирањето на современите војски, е третиот елемент, каде станува збор за хиерархијата и субординацијата кон и во самата војска. Воената организација на војската и е подредена на основната цел на нејзиното

²² Билјана Ванковска, *Војската и демократијата*, Скопје Детска Радост, 1999, 129стр.

²³ Суверенитетот се смета за суштинска одлика на секоја држава. Тој претставува највисока власт и со ништо не ограничена власт врз одредена територија. Повеќе за ова во, Билјана Ванковска, *Политички систем*, Скопје Бомат Графикс, 2007, 208стр.

постоење, а тоа е водењето војна. Поради тоа и постои потчинување на голема маса луѓе на врховен командант.²⁴

Структурата на денешните војски, исто како и нивната организација, зависи од многу фактори, како од надворешни така и од природни и општествени. Bernard Boene, на пример, тврди дека новите улоги ја менуваат врската помеѓу цивилите и војниците, и исто така бараат поголема интеграција и заменливост и концентрација на техничките/менаџерските вештини во вооружените сили. Овие случувања наметнуваат нови барања од војниците, особено во однос на софитстицираните технички знаења и вештини со цел да се искористат предностите од технологијата поттиканти од револуцијата на воените односи и во однос на напредни вештини за донесување на одлуки, комуникација, соработка и менаџерски барања на повеќе комплексни воено-политичко-социјална средина генерирани од новите мисии. Овие промени се веројатно генерирање на фундаментални промени во 'професионалниот' карактер на вооружените сили.²⁵ Континуираното зголемување на степенот на усовршување на оружјето во современата епоха, како и потенцирањето на објективните предности кои се должат на самата организација, упатуваат на постоење на тенденција на рапидно зголемување на надмоќноста во однос на невооружените сили во општеството.²⁶

Денешните војски, во својата структура, имаат од неколку десетици до неколку стотици различни воени специјалности. Спектарот на средствата и на опремата, нивното одржување, ракување и употреба наложува создавање нови специјалности. Од класичната употреба на војската, остана само поделбата на војската на видови, родови и служби. Но нивната содржина е радикално различна, бидејќи станува збор за испреплетени структури.²⁷ Затоа, задоволувањето на приоритетите денес, државите во светот ги

²⁴ Оливер Бакрески, *Контрола на безбедносниот сектор*, Скопје Филозофски факултет-Скопје, 2008, 63, 64 стр.

²⁵ Anthony Forster, Timothy Edmunds, Andrew Cottey, *The Challenge of Military reform in Postcommunist Europe*, New York Palgrave Macmillan, 2002, 4-5pg.

²⁶ Оливер Бакрески, *Контрола на безбедносниот сектор*, Скопје Филозофски факултет-Скопје, 2008, 64 стр.

²⁷ Ibid., pg.65

насочуваат кон постојано надградување на воената моќ, која е една од параметрите за силна држава, бидејќи на современиот степен на цивилизациски развој, сепак, војската претставува неизбежна институција и “неугодно зло” во пазувите на секоја држава.

2. Карактеристики на војската како институција

Опстојувањето и функционирањето на секој општествено-економски и политички систем, како своја прва и најважна претпоставка, ги има обезбедувањето на сите видови (не)посредни загрозувања и опасности. Аналогно на тоа, државата како своја најважна задача и како објективна нужност, во својот политички систем големо влијание посветува на конципирањето и реализирањето на одбранбената функција. Секако нејзини главни носители се вооружените сили, кои всушност влегуваат во редот на поважните институции во целината на уставниот и политички систем на секоја земја.²⁸ Војската како институција, стана несомнено, едно од најмоќните средства на политиката во современиот свет.²⁹

Армијата постои во целата историја и на неа обично се гледа како на штит и како на меч на државата.³⁰ Таа претставува вид на организација овластена од самото општество да употребува сила, вклучувајќи тука употреба на оружје во рамките на одбрана на сопствената земја, спротивставувајќи се на

²⁸ Билјана Ванковска-Цветковска, *Војската и демократијата*, Скопје Детска радост, 1995, 7стр.

²⁹ Ibid., pg.89

³⁰ Оливер Бакрески, *Контрола на безбедносниот сектор*, Скопје Филозофски факултет-Скопје, 2008, 59 стр.

заканите независно од каков вид се. Армијата како институција претставува неизбежен дел на државната структура и истата е основен заштитник на слободата, мирот и интегритетот на државата, а оваа уставна обврска ја извршува врз основа на Уставот³¹ и усвоените стратегии, концепти, доктрини, планови и процедури за безбедност и одбрана. Покрај одбраната, има и други важни улоги корисни за општеството. Таа постои за да им служи на граѓаните, да ги штити трајните интереси и цели и да ги исполни одбранбените одговорности и потреби на државата. Армијата често функционира и како “општество во општество”, што значи дека си имаат свои посебни заедници, посебна економија, посебен образовен систем и други сегменти кои би ги поседувало едно општество.

Армијата претставува автономен социјален ентитет со централизирано раководење, единствен систем на едукација, утврден систем на едностарешинство и цврста структура составена од делови кои треба да ја реализираат поставената цел. Значи, армијата е цврсто воспоставена и многу дисциплинирана организација, чие обележје е хиерархијата на функцијата и културата на строга послушност. Од ова може да се заклучи дека армијата претставува бироктаризирана и хиерархиски подредена општествена организација, во која поединецот кој командува во војна има поголеми, дури и апсолутни овластувања бидејќи фактички арбитрерно одлучува за животите и телесниот интегритет на своите потчинети. Само тој факт е доволен да се наметне потреба за поширок општествен увид и влијание на дејствувањето и употребата на таквата организација.³²

Армијата почнува и завршува со војниците. Без војници нема ни Армија, тие се нејзината прва најважна компонента.³³ Првата задача на војската е да докаже дека е способна да се справи со извршување на национална одбранбена политика. Иако политиката најчесто е водена од политичари или политички аналитичари, нејзиното спроведување бара

³¹ Одбраната на Уставот ги гарантира слободите на граѓаните како и заштита на демократските вредности. АРМ има најголема чест и обврска за заштита на уставните права на секој граѓанин. Ова претставува должност на припадниците на АРМ да го штитат и бранат уставниот поредок и интегритетот на Република Македонија против сите странски и домашни непријатели.

³² Оливер Бакрески, *Контрола на безбедносниот сектор*, Скопје Филозофски факултет-Скопје, 2008, 59 и 60стр.

³³ Министерство за одбрана, нацрт – “Оперативен концепт”, Скопје Министерство за одбрана, 2007, 7стр.

огромно познавање од тоа како војската функционира и ги исполнува своите активности. Најважно е да се направи една сплотена војска способна да ја спроведе сопствената политика кога е потребно, и токму затоа една од првите функции на војската е да воведи Воена команда. Улогата на Воената команда ќе биде, да ја преточи целата политика во конкретни мисии и задачи и да им ја приближи на подредените во вид на наредби. Воената команда има огромно значење врз организацијата на целата војска. Втора задача на војската е да обезбеди раководен кадар или офицерски трупии кои ќе управуваат со подредениот кадар (војници, маинци, воздухопловци) кој е способен да ги извршува сите политички инструкции, вклучувајќи ги тука специјалните, оперативните мисии и задачи. За време на мир воениот кадар е стациониран во гарнизони (касарни) каде извршуваат воени работи како административни задачи, вежби, образовни активности, технолошка обука итн. Исто така воениот кадар треба постојано да биде надградуван со резервисти, односно воени регрути, преку замена на веќе старите војници со нови. За да се разберат војниците и Армијата мора да се познаваат и да се живее со нив. Војниците се тие кои со своите лидери ќе ја одржат релативноста и готовноста на Армијата, војниците од сите редови и служби како и цивилите во Армијата кои ги поддржуваат, несебично и служат на Нацијата секојдневно.

Интересен е ставот, на кинескиот мислител Сун Цу Ву, кон војската како институција на општеството, која ја определува како државна потреба од која зависат животот и смртта на поданиците, големината и пропаста на Царството.³⁴ Историски гледано, војската настанува паралелно со постанокот на државата, при што се инкорпорира во неа како нејзин иманентен дел. Конкретните облици на нејзиното организирање и функционирање, како што потврдува и теоријата и практиката – секогаш биле во директна корелација со постојните услови што егзистираат во одреден историски и национален амбиент. Затоа, ова не е доволно да се изрази целата нејзина специфична разлика, од која произлегуваат нејзините особености. Со оглед на целта на нејзиното постоење и нејзините главни одлики, војската вообичаено добива посебно истакнато место во однос на другите институции во системот.³⁵ Ова

³⁴ Билјана Ванковска, *Војската и демократијата*, Скопје Детска радост, 1999, 21стр.

³⁵ Ibid., pg.7-8

ја прави војската да биде посебна институција и од другите институции се разликува по четири улоги кои ги има и кои понекогаш и даваат изразита предност во однос на другите институции. Најзначајни меѓу тие улоги се следните: средство за водење војна, гарантирање на политичкиот поредок и стабилност, интересна група и алтернатива на цивилното владеење.³⁶

Воениот капацитет познат уште и како воена сила, убедливо е една од најкомлексните активности познати за човештвото. Комплексноста лежи во: потребата за утврдување на стратешките, оперативните и тактичките вештини на војската кои ќе послужат при спротивставување со заканите; посебните доктрини за начините на кои ќе се употребуваат стратешките, оперативните и тактичките вештини; создавање на капацитети, методи и системи кои ќе бидат дел од учењата; креирање макети и насочување на производителите кон насочување на потребите на војската во време на немири; развивање на концептите, методите и системите; создавање структури на вооружени сили обучени да ги користат концептите, методите и системите ефикасно и продуктивно; воведување на овие концепти, методи и системи во военото образование, обуките и вежбите кои се почесто добиваат облик на војна, поради автентичност и полесно приспособување на воените сили; креирање системи на воена логистика кои ќе пружат непрекинати и континуирани вежби на воените организации во услови на војна, вклучувајќи тука здравствени услуги за вработените и одржување на опремата; служби кои ќе помагаат во закрепнувањето на повредените војници и во обновување на оштетената опрема; и конечно, демобилизација по завршување на конфликтот и распределба на вишокот воени залихи за потребите на војската во време на мир.

Воената организација функционира и дејствува следејќи ја логиката на дејноста заради која постои. Војниците љубоморно го чуваат интегритетот на оваа институција, особено кога станува збор за чисто стручните и тесно професионалните проблеми.³⁷ Како бранители на општеството припадниците

³⁶ Повеќе за ова во, Оливер Бакрески, *Контрола на безбедносниот сектор*, Скопје Филозофски факултет-Скопје, 2008, 60-63 стр.

³⁷ Билјана Ванковска-Цветковска, *Војската и демократијата*, Скопје Детска радост, 1995, 111стр.

на војската носат голема одговорност. “Најголемата услуга кои тие можат да ја направат на општеството е да останат верни на себе си, да служат без противење и тоа храбро на војнички начин”.³⁸ Кога тоа не би било така, тогаш не само што војската не би била војска, туку не би била ни потребна.³⁹

3. Војската и демократијата

На прв поглед, изгледа како да нема голем спор околу конститутивните елементи на поимот на демократијата. Сепак, подлабока теоретска анализа покажува дека сеуште постојат некои отворени прашања. Парадигмата на демократијата никогаш не е завршена и финализирана, меѓудругото, бидејќи секогаш настојувала да постави некои утописки и нереални очекувања. Демократијата е дефинирана на многу различни начини во различни епохи и од различни идеолошки појдовни точки. Дури и денес, теоретските пристапи варираат во нивните појдовни основи. Некои предоминантно, демократијата ја гледаат како систем на општествени вредности, каде индивидуализмот и човековите права и слободи имаат централни позиции. Други автори, како Norberto Bobbio, ја дефинираат како систем на норми и процедури во процесот на донесување одлуки кој се заснова на широка општествена претставеност и на законските правила. Други површно, на пример Giovanni Sartori ја дефинира како суштински најдобра форма на управување и го сфаќа политичкиот систем како и дистрибуцијата и употребата на моќ. Вистинскиот

³⁸ Оливер Бакрески, *Контрола на безбедносниот сектор*, Скопје Филозофски факултет-Скопје, 2008, 60стр.

³⁹ Билјана Ванковска-Цветковска, *Војската и демократијата*, Скопје Детска радост, 1995, 111стр.

дискурс, на апстрактно поставената демократија ги вклучува сите овие аспекти, кои може или не мора да се набљудуваат како меѓусебно конкурентни. Сепак, кога зборуваме за демократија, зборуваме за конкретна држава во специфичен период – и во таа смисла демократијата е секогаш единствено искуство, одредено од конкретна комбинација на овие различни елементи во рамки на одреден историски и национален контекст.⁴⁰ Факторите⁴¹, кои се јавуваат како детерминанти, на политичкиот систем на Република Македонија од 1991 година до денес во поглед на неговата нормативна и вистинска димензија, е резултанта на нивното меѓусебно влијание на многубројни кои ја определуваат неговата суштина и перформанси. Во различни временски периоди овие фактори играа поголема или помала улога, но конечниот резултат е одраз на нивното взаемно делување.⁴²

Како прашање кое побудува особен интерес, се издвојува она за влијанието на темелните демократски определби врз воената сфера, и поконкретно местото и улогата на војската.⁴³ Сепак, мора да се има предвид еден ноторен факт, а тоа е дека војската по дефиниција не е демократска институција. Таму каде што владее цврста дисциплина, хиерархија, субординација како и посебен систем на вредности, таму не останува многу простор за слобода на мислата и дејствувањето.⁴⁴

Интересно е да се утврдат и ревалоризираат теориските постулати за цивилното општество, за владеењето на правото, за човековите права и

⁴⁰ Ibid., 1-3pg.

⁴¹ Накратко наведени фактори на политичкиот систем на Република Македонија се: економскиот и социјалниот фактор, политичко-организациониот, јавната администрација, политичката култура и традиција, идеологијата, меѓународниот фактор, географскиот и психолошко-биолошкиот фактор. Повеќе за ова во, Билјана Ванковска, *Политички систем*, Скопје Бомат Графикс, 2007, 200-208стр.

⁴² Повеќе за ова во, Ibid., pg.201

⁴³ Улогата на војската воглавно се состои во: одбрана и заштита на државата од надворешен напад и агресија; заштита на суверенитетот, интегритетот и унитарниот карактер на државата; подготовка и изведување на операции за поддршка на мирот и хуманитарни операции; пружање помош и поддршка на полицијата и органите на локалната самоуправа во справување со терористички активности, внатрешни кризи и непогоди; одбрана на земјата во случај на регионални кризи и конфликти; заштита на пошироките интереси итн.

⁴⁴ Билјана Ванковска, *Војската и демократијата*, Скопје Детска радост, 1995, 90стр.

слободи во однос на трансформацијата на воено-одбранбената сфера. Вредноста на граѓанскиот концепт за ограничена и контролирана политичка власт се состои во тоа што располага со неспорен демократски и хуманистички потенцијал. Неговата средишна точка е човекот и неговата слобода, како и неопходноста таа да се заштити од политичкото самоволие на носителите на власта. Најголемите умови на демократската мисла, доаѓаат до сознание дека за човековата слобода најблиската и најреална закана доаѓа од страна на политичката власт затоа таа не само што мора да се ограничува и контролира, туку и да се врши во функција на остварување и зачувување на таа слобода. Таа закана, меѓудругото, е особено опасна заради средствата со кои располагаат носителите на политичката власт и кои овозможуваат директно влијание врз приватната сфера. Во тој контекст, на прво место е воената сила, чија евентуална употреба (или закана во таа смисла) доведува до најтешки реперкусии по однос на демократијата.

Затоа највисок демократски идеал се поставува при изградувањето на систем во кој власта ќе се остварува врз основа на легитимитетот со кој располага, а не врз основа на голата физичка принуда. Во еден стабилен демократски систем, објективно не постои потреба од често посегнување по насилни средства во решавањето на внатрешните општествени проблеми. Еден од главните принципи на демократската организација е принципот на поделба на власта⁴⁵ на законодавна, извршна и судска.⁴⁶ Затоа како демократски филтер и како претставнички орган на граѓаните и носител на законодавната власт во Република Македонија е Собранието кое има голема политичка и законска моќ во областа на одбраната и безбедноста, кои се опфатени со Уставот, а се дефинирани во законски и подзаконски акти.⁴⁷

⁴⁵ Поделбата на власта на законодавна, извршна и судска претставува вредност која гарантира деконцентрација на власта, нејзино взаемно ограничување и контролирање, истовремено обезбедувајќи нејзино компетентно и ефикасно вршење. Повеќе за ова во, Ванковска, *Политички систем*, Скопје Бомат Графикс, 2007, 210стр.

⁴⁶ Ibid., pg.118

⁴⁷ Александар Дончев, *Современи безбедносни системи*, Скопје Св.Климент Охридски-Скопје, 2007, 334стр.

Најпознатите теоретичари изразуваат сомнеж во однос на остварливоста на демократијата. Практиката покажува сериозни отстапки меѓу демократскиот идеал и неговото реализирање, дури и во развиените земји. Третиот бран на демократизација доведе до прифаќање на демократските институции во општества кои суштински се разликуваат од западните вискоразвиени општества. Идеите за владеењето на народот, одговорноста на власта пред граѓаните, владеењето на правото и слично, претставуваат постоење на општество со релативна хомогена структура на граѓанство, како основа за демократската релација граѓанин - власт.

Во длабоко фрагментирано општество, се препорачува изградба на стабилен систем. Во ова општество постојат длабоки линии на поделба меѓу граѓаните во етничка, религиозна или јазичка основа, и тоа располага со длабок конфликтен потенцијал. Во такви услови скоро и да е невозможно да се издиференцира граѓанство. Елитите не настојуваат да ги репрезентираат интересите на граѓаните, туку на одделните заедници, било да се тие етнички, јазички или религиозни. Во таквите општества, најчесто постојат спротивставени идентитети, а идентификацијата со некаква национална политичка заедница е непостоечка. Мнозинскиот принцип применет во ситуација кога една заедница нема ни хипотетички шанси да ја освои власта, демократијата ја претвара во неправеден механизам на исклучување од вршењето на власта. Освојувањето на власта од страна на една доминантна заедница создава претпоставки за мајоризација и дискриминација на припадниците на помалите заедници. Ова е теоријата на консоцијациска демократија која се јавува во доцните 60-ти години на 20 век, чии теориски поставки се врзуваат за повеќе автори, а најмногу со Arend Lijphard. Тој во поновите трудови моделот го рedefинира на начин кој прави да се однесува на секое општество во кое постојат плурални интереси. Согласно промената, тој го воведува терминот консензуална демократија. Главната поставка е дека во општество во кое постои мноштво на дивергентни интереси, за да биде вистински демократска владата не смее да биде влада на мнозинството, туку на што поголем број луѓе. Затоа, тој предлага влада заснована на широко политичко учество и зголемување на бројот на оние

кои учествуваат во формирање на владата. Мнозинската влада води кон концентрација на власта, додека консензуалната кон нејзино споделување, дисперзирање и ограничување.⁴⁸

Во суштина, длабоко демократската идеја за раздвојување и подведување на воената во однос на политичката власт, сепак има реално ограничени можности за целосна реализација. И покрај несомнено искрените заложби во оваа смисла, (не)можноста од постигнување на ваква остра поделба во современи услови е детерминирана од (не)можноста од јасно разграничување на политичките од воените проблеми. Воената политика сеуште претставува само еден (иако не популарен) дел од глобалната политика во општеството. Нејзиниот удел и значење зависат од повеќе различни фактори, но никогаш не е можна нејзина апсолутна елиминација, бидејќи најчесто и не зависи единствено од добрата волја на носителите на политичката власт. Најмногу што може да се постигне во таа насока е таа да се ограничи и контролира од страна на цивилната политика.

Во концептот на граѓанската демократија, најблизок корелат на цивилното општество и на слободата на човекот е идејата за владеење на правото. Во нејзината основа се препознава настојувањето на политичките односи да добијат правен облик, односно политиката да биде ставена во рамките на правото. Таа претставува раздвојување, поделба и балансирање на функциите на власта во дадена политичка структура. Како појдовна основа ова претставува значаен момент во утврдувањето на положбата, овластувањата и одговорноста на воените органи, но и на политичките, во нивната функција на остварување на супрематијата над воените. Во демократското општество, легитимитетот на политичката власт не значи и право таа да се врши од оние општи рамки кои ги утврдува и контролира правото. Секој јавен орган своите функции ги остварува само во рамки на доменот утврден во правните прописи, или со други зборови, легитимитетот претставува легалитет на власта, во однос на законот низ легалните

⁴⁸ Повеќе за ова во Билјана Ванковска, *Политички систем*, Скопје Бомат Графикс, 2007, 152-154 стр.

институции. Политичката волја може да биде остварена и синтетизирана единствено низ правни норми низ формализирана процедура. И суверената политичка власт мора да се покорува на начелата на уставност и законитост, сфатени и во политичка и правна смисла. Почитувањето на овие принципи во воената сфера значи оневозможување на носителите на важни воени функции да вршат вонзаконско вонинституционално влијание врз политичките центри, и воопшто да настапуваат надвор од она што е нивна надлежност утврдена со закон; и од друга страна оневозможување на носителите на политичката власт да манипулираат според својата волја со војската, односно ја користат како средство за притисок во решавањето на внатрешните политички проблеми. Според тоа, се работи за прецизирање на она што и колку воената власт може и смее во однос на политичката сфера, но истовремено и ограничување во обратна насока. Правната држава не може да дозволи политички волунтаризам во ниту една општествена сфера, особено не во воената (со оглед на последиците до кои може да дојде).

Незадржливиот тек на демократизацијата⁴⁹ на општеството претставува нужно менување на високиот политички статус на воената хиерархија. Токму во врска со ова доаѓа и до најжесток отпор.⁵⁰ Тоа е така бидејќи војската сама по себе не е демократска институција. Затоа, демократското плурално општество не може да се оствари без создавање и одржување на одреден хоризонт на заеднички и општи потреби и интереси, односно постоење на консензус за основните општествени вредности. Токму овде своето место треба да го најде и одбраната на општеството. И во мноштвото идеи, програми и интереси, мора да постои одреден квантум на потреби околу кои се создава единството и кохезијата на една заедница. Неопходна е афирмацијата на таквите идеи, вредности и категории кои овозможуваат усогласување и миреење на разни спротивставени тенденции,

⁴⁹ 'Триумфот на демократијата во земјите во развој ќе предизвика големи немири пред да стане практична во многу места' повеќе за ова во *Civil-Military Relations, Nation-Building, and National Identity*, London Praeger, 1999, 7pg.

⁵⁰ Билјана Ванковска, *Војската и демократијата*, Скопје Детска радост, 1999, 116стр.

кои стануваат фактори на единството. Одбраната на заедницата е несомнено една од вредностите околу кои треба да се поврзат различните политички и национални интереси, и тоа не е заради некои притисоци чија заднина лежи во некаков ирационален страв или заради некаков параден патриотизам, туку превенствено од аспект на рационалноста и ефикасноста во остварувањето на оваа функција од егзистенцијално значење за сите општествени субјекти.

Покрај основното прашање ‘Кој ги чува чуварите’, главното прашање во периодот на Студената војна е ‘Како да се институционализираат цивилно-воените односи на таков начин што воените капацитети нема да се закануваат на самото општество?’. Ренесансата на прашањето на демократската контрола на вооружените сили е дел од одговорноста на безбедносната структура и претставува камен-темелник на демократијата. Денес, идентификувани се добри причини за растечка важност на прашањето за демократска контрола на вооружените сили кои во блиска иднина ќе влијаат на поголема важност на ова прашање во однос на други ‘глобални’ безбедносни трендови.⁵¹ Контролата како универзална менаџерска функција, е неопходна бидејќи ги посочува евентуалните отстапувања, грешки и слабости во работењето на самата организација/институција кои понатаму можат да послужат како основа за корекции во работата во наредниот период. Ова сознание за институциите е од непроценливо значење, бидејќи им овозможува да согледаат дали динамиката на работите се одвива според планираното и навреме да ја согледаат потребата од евентуални корекции во работењето и преземените активности со цел да се изврши поставената цел на самата институција.⁵² Составен дел во работата на безбедносниот сектор е контролата, која е многу важна компонента на демократскиот процес, и се јавува во сите негови институционални фази. Од една страна, целта на контролата на безбедносниот сектор е со неа да се обезбеди законитост и целисходност во работата и остварување на јавните интереси во

⁵¹ Hans Born, Karl Haltiner, Marjan Maleshich, *Renaissance of Democratic Control of Armed Forces in Contemporary Societies*, Baden –Baden, 2007, 13pg.

⁵² Оливер Бакрески, *Контрола на безбедносниот сектор*, Скопје Филозовски факултет-Скопје, 2008, 41стр.

рамките на правниот поредок и од друга страна, со контролата на безбедносниот сектор се овозможува заштита на граѓаните и на нивните организации од противправни акции на одредени сегменти на безбедносниот сектор.⁵³ За да може да се разбере концептот за надзор и контрола, потребно е да се укаже на неговите два аспекти, тоа на: неговите елементи (јасно уставно и законско одредување на позицијата на системот на национална безбедност, транспарентност на буџетот, внатрешна контрола, отвореност на безбедносниот сектор спрема цивилното општество, зголемување на угледот на безбедносниот сектор и негова деполитизација) и на видовите контрола (демократска и недемократска контрола, техничка политичка и правна контрола, вертикална и хоризонтална, внатрешна и надворешна контрола).⁵⁴

Утврдувањето на функциите на војската во демократскиот политички систем не е техничко или воено прашње. Неговата суштина е првенствено политичка, бидејќи укажува на главните причини заради кои се организира воената сила во општеството и ги посочува основните пунктови на нивното ангажирање. Затоа, тие се дефинираат во основниот и највисок правен акт на државата, како уставни функции на војската. Тоа е начин на директно подведување на војската под уставот, односно на лимитирање на нејзината дејност во рамките на она што им е доверено со устав.⁵⁵

Сепак, базичната причина за политичко учество на заедниците, лежи токму во признавањето и взаемната почит на групите. Целта на политичкото учество е да го прекине кругот на доминација на една нација, преку усвојување на инклузивен пристап и преку давање на “глас” на сите, односно фер шанса дека неговите/нејзините интереси се земаат во предвид. Најважно фундаментално прашање што се донесува на врската помеѓу еднаквоста и демократијата: ако принципот на еднаквост се интерпретира само во неговата стриктна смисла, т.е. како забрана за било каква различност

⁵³ Оливер Бакрески, *Контрола на безбедносниот сектор*, Скопје Филозофски факултет-Скопје, 2008, 47стр.

⁵⁴ Повеќе за ова во, *Ibid.*, pg.49-55

⁵⁵ Билјана Ванковска, *Војската и демократијата*, Скопје Детска радост, 1999, 127-136стр.

со цел да се гарантира еднаквост на шансите, демократскиот принцип се сфаќа во исклучиво квантитативни рамки (базиран на “чист” мнозински принцип) којшто резултира со политичко исклучување на структуралните малцинства.⁵⁶

Современата состојба се карактеризира со такво влијание на војската во политиката, кое се остварува преку користење на легалните политичко-институционални канали и механизми. Секако тоа не би било можно без согласноста на цивилниот фактор. Па наместо стравот од нивно спротивставување и конфронтирање, современиот свет е соочен со една нова опасност, од нивно тесно поврзување, во контекст на општото јакнење на бирократијата и на егзекутивните државни органи за сметка на претставничките законодовани тела. На овој начин војската е во позиција позначително да ја обезбеди својата привилегирана општествена положба, од друга страна за вистинските носители на цивилната власт, војската е подеднакво интересна од економски, внатрешно-политички и надворешно-политички аспект. Кога е очигледно дека со вакви проблеми се уште се соочуваат и земји со долга демократска историја, и традиција на овој план дотолку станува појасна перспективата и за потенцијалните проблеми. Затоа, во сите политички системи како еден од посебно важните проблеми се издвојува прашањето за модалитетите и механизмите низ кои најуспешно може да се оствари ефикасна и континуирана контрола над нејзиното дејствување. Анализата покажува дека во теоријата, а уште повеќе во практиката, егзистираат две основни насоки на размислување и конкретно решавање на овој проблем. Основниот облик на цивилна контрола над војската е карактеристичен за плуралните општества, и во тие услови војската им се подредува на политичките и државните фактори и институции, кои се основни носители на оваа контрола. Оваа дејност се врши со основна цел: дистанцирање на војската од центрите на политичката моќ и гарантирање на

⁵⁶ Повеќе за ова во, www.esem.org.mk/Root/mak/_docs/Covekovi_prava_i_prava_na_zaednicite.pdf

слободата и интегритетот на цивилното⁵⁷ општество.⁵⁸ Неспорно е дека државните институции се оние кои ја вршат оваа контрола, прашањето кое евентуално може да се постави се однесува на нивните интеграции и меѓусебните односи. Значи, дилема може да се јави само околку договорот на прашањето каков е балансот на самата моќ помеѓу самите носители на посебните државни власти (законодавната и извршната), и како тој се одразува врз ефикасноста во оставрувањето на контролата над војската. Всушност, стварните думети и ефикасноста на цивилната супрематија директно зависат од успешноста на интергралниот политички механизам на ограничување и контрола на апаратот на јавната власт во општеството. За демократското општество подеднакво е важно цивилната контрола над војската да биде воспоставена на две нивоа: првото⁵⁹, формално – што ги подразбира механизмите на надзор определени и организирани внатре во политичката држава (парламентот, владата, претседателот на државата); и второ, неформално – кое се обликува надвор од политичката држава, како директен продукт на цивилното општество, политичката јавност и јавното мислење во целина.⁶⁰

Генерално гледано, видот и ефектите од цивилната контрола над војската во секое општество се детерминирани од карактерот и општиот и начелен однос помеѓу цивилната и воената власт. Всушност, целосна и апсолутна

⁵⁷ Цивилното општество ја претставува сферата на доброволното здружување и неформално поврзување, во која поединците и групите се ангажираат во вршење на активности од јавно значење. Таа се разликува од јавната сфера каде што се остварува власта, затоа што е доброволна и не подлежи на никаква принуда. Повеќе за ова во, Билјана Ванковска, *Политички систем*, Скопје Бомат Графикс, 2007, 42 стр.

⁵⁸ Билјана Ванковска-Цветковска, *Војската и демократијата*, Скопје Детска радост, 1995, 100 и 101 стр.

⁵⁹ Што се однесува на првото ниво, во сите демократски системи, важно и заедничко е тоа што постои соодветна уставно-правна и институционална дефинираност на неколку важни релации помеѓу државните органи и војската. Меѓу нив како посебно значајни се издвојуваат односите кои се воспоставуваат во врска со командувањето на војската. Иако повеќе од јасно е дека оваа функција можат успешно да ја вршат само професионалните војници, сепак во рамките на политичкиот и уставниот систем големо внимание му се посветува на тоа раководењето и командувањето со војската да се утврди како важна политичка функција која ја врши еден од цивилно-политичките органи. Во парламентарните системи, носителот на оваа функција треба да ја претставува онаа директна врска помеѓу војската и највисокиот орган на власта. Затоа, неопходно е да се обезбеди остварување на непосредна одговорност и на носителот на политичката функција на раководење и командување со одбраната и војската, како и на самиот воен врв – пред парламентот. Повеќе за ова во, Ibid., pg.103

⁶⁰ Ibid., pg.102

контрола над војската во секое општество е тешко остварлива задача. За да се зборува за демократска власт, неопходно е цивилната контрола над војската да не се претвори во апсолутно располагање со нејзината моќ и ставање во функција на конкретна политичка опција. И носителите на оваа контрола мора да бидат ограничени во рамките на устав и закон. Затоа, најпожелниот облик и степен на цивилна контрола над војската може да се разреши единствено во контекст на општата демократизација на општеството, како еден значаен аспект на општиот однос меѓу политичката власт и војската.⁶¹

3.1. Цивилно-воени односи

За цивилно-воените односи може да се зборува уште од почетокот на военото организирање на цивилизираните општества. Историски гледано, проблемот на цивилно-воените односи во современа смисла се појавил со граѓанската, буржоаскодемократската револуција во земјите од Западна Европа и Северна Америка. Во феудалната ера, владеачката класа се поистоветува со воената организација во општеството, односно воената и цивилната власт биле институционално и персонално поврзани поради што неможело да се говори за нивните меѓусебни односи.⁶²

Според Huntington, треба да се направи разлика помеѓу цивилните и воените гледни точки, затоашто 'зборот "цивилно" во фразата цивилно-воени односи

⁶¹ Ibid., pg.111, 112

⁶² Оливер, Бакрески, *Контрола на безбедносниот сектор*, Скопје Филозовски факултет-Скопје, 2008, 72 стр.

едноставно значи не-воено'.⁶³ Оттука важно е да се напомене дека, цивилно-воените односи вклучуваат мноштво врски помеѓу војници, институции, и интереси, од една страна, и различни и често противречни невоени лица, институции, и интересни од друга страна; односите помеѓу вооружените сили како целина и општеството како целина; односите помеѓу лидерите на вооружените сили, како елитна група и други елитни групи и односите помеѓу командантите на вооружените сили и политичките лидери во општеството- ова е основата на менаџментот на употреба на вооружена сила и вооружените сили.⁶⁴

Низ годините се појавуваат неколку контрастни трендови кои имале влијание врз формирање на цивилно-воените односи и воените култури, како на пример развојот на технологијата по втората Светска Војна, како и промените на разликите во воениот и цивилниот живот.⁶⁵ Крајот на Студената војна е навестување за крајот на големите армии. Приоритетите биле редефинирани, вооружените сили редуцирани и реструктурани, исто како и воените мисии. Овие трансформации имаат значително влијание на цивилно-воените односи.⁶⁶ Во секое општество војската се обликува под влијание на две противречни сили: функционалниот императив, кој произлегува од заканите за безбедноста на општеството и социјалниот императив, кој произлегува од општествените вредности, идеологии и институции кои доминираат во општеството. Според Huntington, таткото на теоријата на цивилно-воените односи, меѓу двата императива секогаш постои конфликт. Од една страна војска целосно подложна на општествените вредности и демократски начин на однесување, нужно го губи војничкиот дух и ефикасност. Таа не е закана за демократските вредности, но истовремено е неспособна да ја оствари успешно воената функција. Организацијата и внатрешните односи на хиерархијата и субродинацијата,

⁶³ Hans Born, Karl Haltiner, Marjan Maleshich, *Renaissance of Democratic Control of Armed Forces in Contemporary Societies*, Germany Baden –Baden, 2007, 38pg.

⁶⁴ C.P.Danopoulos, D. Vajpeyi, A. Baror-or, *Civil-Military Relations, Nation-Building, and National Identity*, London Praeger, 2004, 52pg.

⁶⁵ Mary Fainsod Katzensten, Judith Reppy, *Beyond zero tolerance- Discrimination in military culture*, New York Rowman & Littlefield Publishers, 1999, 51pg.

⁶⁶ Повеќе за ова во *Renaissance of Democratic Control of Armed Forces in Contemporary Societies*, Germany Baden –Baden , 2004, 15pg

како и потребата да се биде подготвен да се одговори на сите безбедносни предизвици, бара војската да се однесува согласно барањата на професијата и професионализмот, дури и ако тие се спротивни на вообичаените демократски принципи кои владеат во другите институции во општеството. Затоа, општеството загрижено за својата воена безбедност го прифаќа одржувањето на оваа недемократска институција, но настојува да пронајде соодветен модел на нејзина контрола.⁶⁷

Цивилно-воените односи во сите општества функционираат во еден вид на анархија каде што почива легитимитетот на цивилната власт, но силата престојува во воените сили. Како и да е, во либералните демократии посебно, граѓаните посакуваат не само да ја контролираат војската, туку да ги контролираат и политичарите со привремена власт над вооружените сили. Овие фактори водат кон унифицирана теорија која тврди дека “режимот теорија на цивилно-воените односи” е валидна во секоја држава во подолг временски период. Теоретските тврдења не донесуваат заклучок дека ‘еден модел одговара на сите’ држави на нивните цивилно-воени односи, со други зборови, генерално односите се слични (базирани на различни режими), но различни особено (на национално ниво).⁶⁸ Важно е да се нагласи, дека во либералните демократии единствен легитимен извор за насоката и активностите на војската се добиени од цивилите избрани во парламентот. Тоа подразбира дека војската нема легитимно право да дејствува по свое, но исто така имплицира дека политичките лидери, на директната државна власт, се обврзани со закон. Втората претпоставка е дека цивилната контрола е динамичен процес подложен на менување на вредности, услови, прашања, личности и кризи.⁶⁹

Подрачјето на цивилно-воените односи се карактеризира со голема сложеност и динамичност. Тоа ги опфаќа меѓусебно поврзаните и

⁶⁷ Билјана Ванковска, *Политички систем*, СкопјеБомат Графикс, 2007, 47 стр.

⁶⁸ Hans Born, Karl Haltiner, Marjan Maleshich, *Renaissance of Democratic Control of Armed Forces in Contemporary Societies*, Germany Baden-Baden, 2007, 25pg.

⁶⁹ Ibid., pg.26

меѓузависните елементи, сплетот на односи кои во општествената практика се воспоставуваат помеѓу војската и останатите сегменти на општеството. Овие односи се градат со цел да се воспостави рамнотежа меѓу воената моќ и цивилната власт. Цивилно-воените односи може најдобро да се разберат како општ термин кој ги опфаќа сите аспекти на односите помеѓу вооружените сили и општеството, односно државата од која тие се составен дел. Домашната политичка функција и позиција на војската т.е нивниот однос со институциите и моделите на политичка моќ во општеството – формира една од суштествените компоненти на цивилно-воените односи. Во овој контекст, под цивилно-воени односи се подразбира сложен сплет на односи кои во општествената практика се воспоставуваат помеѓу војската и другите општествени структури.

Цивилно-воените односи мора да се базираат на транспарентност, доверба, меѓусебна одговорност и меѓусебна почит, на ефикасна поделба на меѓусебната работа на полето на одбраната. Во спротивно, сфаќањето за политичката одлука и за воената одлука можат да станат критична тема на разговор. Да се постигне функционалност на парламентот и на секторот за одбрана, во однос на транспарентноста, се мисли на промовирање на свесност за човековите права и прашања од областа на одбраната кај цивилното општество.⁷⁰

Концептуална рамка за цивилно-воените односи

За аналитичарите, цивилно-воените односи од секогаш биле проблем во двете смисли на зборот: нешто што е тешко да се поднесе и нешто тешко за да се постигне и објасни. Во поглед на цивилно-воените односи има два основни аспекти: врската помеѓу политиката, каде војската е критична компонента на политичкиот живот и процес во секоја држава која има војска,

⁷⁰ Повеќе за ова во, Оливер Бакрески, *Контрола на безбедносниот сектор*, СкопјеФилозофски факултет-Скопје, 2008, 73 стр.

т.е. секоја држава; и цивилно воените односи кои се значајни аспекти за (воената димензија за) националната безбедносна политика. Политичкиот и безбедносниот аспект на цивилно-воените односи, се длабоко поврзани, но историската загриженост за безбедноста има тенденција да ги постигне приоритетите над политичките.

Интелектуалците имаат долгогодишни интереси во цивилно-воените односи, справувајќи се со динамичен систем со повеќе релации на врски и разлики помеѓу цивилните елити, војската и граѓаните. Овие интереси се ревитализирани, новите предизвици бараат од ново да бидат разгледани и рedefинирани, со цел да биде рedefиниран концептот на цивилно-воени односи. Пост-студено воената безбедносна агенда повикува на проширување на концептот на цивилно-воени односи кои се издигаат над традиционалниот поим за субординација на војската за избирање на одговорни политичари. На пример, цивилно-воените односи треба да се донесат преку развоен дискурс, во теориски и практични услови.

Традиционалниот дискурс на цивилно-воените односи сега е силно предизвикан од нови откритија и трансформации на национално и меѓународно ниво. До скоро, цивилно-воените односи и посебно круцијалната цивилно-воена контрола на војската беа зачнати преку национална поставка. Скоро драматичните глобални предизвици афектуирани преку голем број на фактори повикуваат за реконцептуализација на цивилно-воените односи вклучувајќи ги границите на супранационално ниво. Светот се движи далеку од стариот Вествалски модел на државен систем низ некаков вид на пост модернистички, нас ни треба нов модел на цивилно-воени односи каде парадигмата е преобликувана во една од цивилно-воените односи.⁷¹

Дискурсот на цивилно-воените односи бил фокусиран речиси ексклузивно на војската во демократиите, до проширувањето дека ова е често земено како гаранција кога се користи самиот термин “цивилно-воени

⁷¹ Biljana Vankovska, Hakan Wiberg, *Between Past and Future*, London I.B. Tauris, 2003, 1-3pg.

односи”. Нас понатака ни е потребно преиспитување на поимите на “демократија” и “војска”. Концептот на демократија кој е повеќе сфатен како форма на владеење или по широко да го карактеризира поимот, е тоа на кое филозофите се повикуваа како “суштина на оспорениот концепт”, и дури повеќе во последните неколку декади. Колапсот на комунизмот на Централна/Источна Европа и опаѓањето на авторитарниот (воен) режим во Латинска Америка, е предвесник на многу гледачи како конечниот триумф на либералната демократија во светот и “крајот на историјата”; уште поновата политичка практика во некој западни држави покажува дека “демократијата е неизвесна држава”, како што покажува и дебатата за “демократски дефицит” во процесот на создавање на Европската Унија како вид на пост-модерна држава.⁷²

Во дискурсот на цивилно-воените односи, изгледа дека постои виртуален консензус за следните работи како суштинска содржина на демократијата, барем од оваа специфична перспектива: 1) демократијата, кога функционира, обезбедува мирна промена на носителите на моќ кои ги почитуваат “правилата на игра”; 2) дури и ако луѓето неможат самите да ја остваруваат моќта, тие можат барем да постигнат некоја јавна контрола врз носителите на моќта, вклучувајќи ги и тие во воените и безбедносните режими; 3) принципот на владеење на право поставува правни лимити на легитимната политичка моќ (*government under law*) и досегот на политичките маневри кои можат да бидат оправдани преку повикување на национални безбедносни грижи; 4) уставно дефинираните човекови права⁷³ и фундаментални слободи дефинираат основи за евалуација на перформансот на владата ограничувајќи го изведувањето на политичка моќ, особено за време на состојба на војна и итност. Мирот некогаш исто така се сметал да биде позитивна насока на демократијата, но ова е покомплексен проблем.⁷⁴

⁷² Ibid., pg.3

⁷³ Едно од најважните побарувања на демократизацијата е препознавањето на дигнитетот на човечките суштества, прифаќајќи го тоа дека “секој има право на живот, слобода и безбедност” (*The Universal Declaration of Human Rights*), повеќе за ова во: C.P.Danopoulos, D. Vajpeyi, A. Baror-or, *Civil-Military Relations, Nation-Building, and National Identity*, London Praeger, 2004, 8pg.

⁷⁴ Ibid., pg.3

Додека земјите во транзиција целат кон Запад, западниот дел од Светот веќе се соочува со предизвиците од новиот милениум. Традиционалното излагање за цивилно-воените односи сега се сериозно предизвикани од нови откритија и трансформации на национални и меѓународни нивоа.⁷⁵

Традиционално, цивилно-воените односи се однесуваат на обврската помеѓу војската и нацијата-државата. Самиот концепт на нација-држава и според тоа, на цивилно-воените односи, може сепак да биде длабоко под влијание на постоечкиот процес на интеграција во Западна Европа, и особено од процесот на проширување на НАТО.⁷⁶

Конечно, прилично нов аспект за “цивилно-воените односи” се појавува во врска со интервенциите во Сомалија, Хаити и Босна и, шпекулативно, во многу повеќе интервенции во иднина. Во овие ситуации, потребниот микс на Американски способности вклучувало одредени типични функции и должности- како менаџирање на испраќањето и употреба на резервите за олеснување, и помагањето и поддршката за подобрените услуги на локалната влада- кои се цивили, или во најмала рака не се строго воени. Како и да е, Американските воени сили се почесто способни за превземање на некои од овие задачи и веќе се мобилизирани. Едно прашање е дали да се продолжи понатака да се доделуваат овие задачи на воените единици, ризикувајќи ја можноста дека ваква доделена задача ќе ги пренасочи и ќе ги направи досадни нивните чисто воени способности, или да се доделат задачите на некои мешани цивилно-воени агенции и приватни цивилни доброволни организации. (Ако Американското распоредување на овие три елементи: војската, цивилно-воените агенции и невладините организации, не се доволно комплицирани, сега има четврт елемент, и со

⁷⁵ Hans Born, Karl Haltiner, Marjan Maleshich, *Renaissance of Democratic Control of Armed Forces in Contemporary Societies*, Germany Baden-Baden, 2007, 50pg.

⁷⁶ Biljana Vankovska, Hakan Wiberg, *Between Past and Future*, London I.B. Tauris, 2003, 8pg.

барање за поголемо присуство, кое неможе да биде игнорирано или ставено на страна, тоа се медиумите.)⁷⁷

Разгледување на теоријата на цивилно-воени односи

Основната идеја на теоријата на цивилно-воените односи е дека воените офицери ја имаат круцијалната улога во демократската контрола на војската.⁷⁸

Анти-милитаризмот има два главни текови, и е детектиран како важен за анализа на цивилно-воените односи. Првата генерација на социјалисти биле со големо мнозинство анти-милитаристи, посакувајќи да се укинат целосно воените сили со елементи за угнетување за владејачките класи. Либералите од XVIII век па наваму, биле насочени да бидат антимилитаристи, гледајќи ги вооружените сили како неопходна надворешна одбрана. За нив, “милитаризмот” означува ниво за воени подготовки- или идеолошки повик за неколку нивоа- кои јасно се случуваат надвор на овие рационални анализи би било неопходно за овој предлог (да пронајде убедувачки метод за воспоставување, кој би бил потешок). Сеопфатно и систематско пребарување за цивилно-воените односи со нивната политичка, безбедносна и социјална димензија започнаа после Втората Светска Војна, каде “цивилно-воените” односи наскоро постигнаа статус на различна академска специјалност со социјални чувства. Теориските пристапи кои се значајни за прашањето; тие оттаму предлагаат различни третмани на војската во различни политички системи, во посебни различни модели и методи на цивилна контрола преку војската. Креираната теориска рамка на аналитичарите, како да се помират војската и демократијата, наскоро (доста скоро) би станало виртуелно невозможно да не се земат било какви

⁷⁷ John P. Lovell, David E. Albright, *To Sheathe the Sword*, London Greenwood Press, 1997, 40pg.

⁷⁸ Hans Born, Karl Haltiner, Marjan Maleshich, *Renaissance of Democratic Control of Armed Forces in Contemporary Societies*, Germany Baden-Baden, 2007, 157pg.

сериозни студии за цивилно-воените односи без препораки од нив. Заклучокот за цивилно-воените односи како социјална научна дисциплина била водена од неколку студии на случаи кои покажуваат различните земји и региони, кои евентуално ќе зачат нови теориски погледи и дури критицизам на така наречените класични теории за цивилно-воени односи.⁷⁹

Што се однесува до класичната теорија за цивилно-воени односи, постојат четири клучни проблеми во тие односи. Прво, потребата за спречување на политичката моќ во воениот естаблишмент, додека либералните демократии не се загрозат од војската. Второ, потребата за одржување на ред и дисциплина во тие рангови, и императивот да се осигура ефикасноста на воените сили. Трето, потребата да не се дозволи употреба на воените сили од политичарите и политичките партии за нивни лични парохални интереси, како што е случај во повеќе демократии. Четврто, потребата за обезбедување на контрола на воените сили со неопходни вештини, знаење и искуство за доброто на ефикасна контрола. Парадоксот тука е тоа што, тие што треба да бидат субјект на контрола се оние кои обезбедуваат информации и предлог на оние кои треба да ја вежбаат контролата.⁸⁰

⁷⁹ Ibid., 16,17pg.

⁸⁰ Hans Born, Karl Haltiner, Marjan Maleshich, *Renaissance of Democratic Control of Armed Forces in Contemporary Societies*, Germany Baden-Baden, 2007, 157pg.

3.2. Општествено-воени односи

Речиси сите податоци низ воената историја сведочат за тоа дека вооружените сили се наоѓале под диригентска палка на главата на општеството, или многу одамна под покровителство на кралот. Во демократските општества пак, или во другите политички системи, го претставуваат јавниот интерес односно се јавна сила. Врската меѓу војската и општеството е доста комплексна и во постојан, непрекинат развој. Многу зависи од тоа каква е природата на општеството и на кој начин тоа ја третира војската. Често се случува, да биде преценета за време на немири, а да се потцени во време на мир, скратувајќи и ги основните средства за одбрана. Ваквата врска е разгледувана од самата воена перспектива, од политичко-воена, од воено-индустриска и општествено-воена. Последната, општествено-воена перспектива може да биде поделена на повеќе сегменти: сегменти кои и даваат постојана поддршка на војската, спротивно на оние кои сакаат да ја засенат нејзината улога, оние кои доброволно и пристапуваат, спротивно на оние кои се вклучуваат во воените редови без своја сопствена волја, цивилите во воените зони итн.

Вооружените сили и општествата во централна и источна Европа поминале низ драматични промени уште со падот на комунизмот, со значајни импликации за воено-општествените односи. Комунизмот во Советскиот Сојуз и источна Европа продуцира одреден модел на воено-општествени односи. За четири декади по Втората Светска војна, сите земји во регионот имале големи вооружени сили врз основа на задолжителна воена обврска. Како резултат, речиси сите возрасни мажи одслужиле воена служба. Војската, исто така, добила релативно голем дел од државните ресурси – значително повисока во проценти во однос на Западот. Уште од тој период на вооружените сили се гледало како на општествено обединувачка

сила, помагајќи да се прекинат старите бариери помеѓу општествените класи и етничките групи.⁸¹

Потребата за разбирањето и анализата на воено-општествените односи, постои во потребата за подобро разбирање на овие две клучни прашања: прво, причините зошто општествата поставуваат приоритети на нивните основни императиви – дали ќе бидат функционални или социо-политички; и второ, импликациите од тоа врз воено-општествените односи и нивната основа за воениот легитимитет.

Воено-општествените односи, и науката за овие врски, значително варираат од држава во држава. Различните модели на воено-општествени односи имаат различни импликации, и предизвикуваат различни прашања и проблеми. Како и да е, екпертите потврдиле дека е возможно да се идентификуваат пет широки правила за војската, секој од нив со важни импликации и карактеристики за карактерот на воено-општествените односи во било кој определен контекст. Тоа се: Националната Безбедност (National Security), Градител на Нацијата (Nation Builder), Одбранбен режим (Regime Defence), Домашна/Национална Воена Помош (Domestic Military Assistance) и Воена Дипломатија (Military Diplomacy). Улогите сами по себе се функционални - кои прозилегуваат од функциите на војската – но, социо-политички во двете нивни импликации и конструкции. Улогите имаат влијание на воено-општествените односи на два различни начини. Прво, влијае на природата на цивилите или општествените перцепции за вооружените сили. Второ, влијаат на начинот на кој војската го перцепира општеството од кое е дел.⁸²

Постоечките тврдења за војската и општеството се фокусира на две области. Првиот фокус, покажува загриженост кој произлегува од степенот на поврзаност на војската со општеството. Вториот, се здобива со значење по крајот на Студената Војна и се однесува на степенот на промени на

⁸¹ Anthony Forster, Timothy Edmunds, Andrew Cottey, *Soldiers and Societies in Postcommunist Europe*, New York Palgrave Macmillan, 2003, 1pg.

⁸² Ibid., pg.8,9

меѓународниот, технолошкиот и општествениот развој, е алармирање на самата природа на општествата и врските со нивните воени институции.

Дали војската има или нема 'уникатна' позиција во општеството – долго време било предмет во литературата за цивилно-воени односи. Едно од тврдењата е дека војските 'имаат право да бидат различни' е резултат од потребата за борбената готовност, кој бара посебни воени форми на организација. Алтернативно е потврдено дека воено-општествените односи се облик од потребата да се зачува домашниот извор на легитимитет од останатите во близина на општеството на кои тоа е дел (само наречениот 'социо-политички' императив). За возврат, степенот со кој е прифатено дека војската има 'право да биде различна' има важни политички импликации, на пример во односите на проширувањето на легислативата за цивилни и човекови права во воениот развој. Martin Edmonds тврди дека, според природата на воените задачи – од војниците е очекувано да имаат 'неограничена одговорност' и можноста да бидат повредени или убиени е речиси 'дефинициски' аспект на службата, што ги прави поразлични од други институции во општеството. Понатака, Edmonds забележува дека вооружените сили имаат тенденција да се одразат на доминантните културни карактеристики на нивните општества. На крај Edmonds тврди дека природата на воените односи со општеството наголемо зависи од 'општествениот поглед на светот', кој пак е под влијание на три клучни варијабли: прво, нивото на технологија и неговите поврзани предуслови – образованието, индустријализацијата и силата на економијата;

второ, културата на општеството, вклучувајќи го и влијанието на историјата, традицијата и политичката идеологија;

и трето, социо-економската структура на општеството, и особено постоењето, природата и влијанието на елитите.

Dandeker забележува, додека воените сили ги споделуваат 'институционалните квалитети' – како што е потребата за тимска работа, лидерството и лојалноста кон организацијата – со други цивилни организации, нивната воено-борбена улога бара ниво на принудна воена

дисциплина која ги издвојува. Ова е тој 'функционален императив кој тврди дека војската секогаш ќе стои покрај цивилното општество'.⁸³

Односите помеѓу вооружените сили и општеството, во историски и футуристички контекст, по дефиниција можат да постојат без држава, националната безбедност, и национализмот. Ова може да се разгледа и како еволутивен процес. Било која ситуација, кадешто има алијанси исто така има вметнато некој двоен идентитет на војската.⁸⁴

⁸³ Ibid., pg.3-8

⁸⁴ C.P.Danopoulos, D. Vajpeyi, A. Baror-or, *Civil-Military Relations, Nation-Building, and National Identity*, London Praeger, 2004, 52pg.

3.3. Етничко-воени односи

Развојот на демократијата кон крајот на XX век останува обележан со рапидно зголемување на значењето на проблемите од етничка природа, посебно на оние кои се јавуваат на релацијата етнички фактор – држава. На почетокот на ова столетие се веруваше дека етничките проблеми ќе се решат сами по себе, под директно влијание на сестраниот развој на модерното општество. Денес сме сведоци на изненадувачкиот набој што го носат овие проблеми, кои не само што исчезнуваат, туку напротив, некаде повеќе некаде помалку – ескалираат. И покрај сите настојувања демократијата да се развива првенствено во контекст и во рамките на граѓанското општество, во кое сите граѓани се еднакви и недискриминирани по ниеден основ, се покажа дека модерната држава мора да смета на влијанието на етничкиот фактор. Теориски значаен и провокативен аспект на генералниот проблем на етничкиот фактор, е оној кој се однесува на неговата рефлексивна врз структурата, положбата, па и функциите на државните репресивни органи (војската и полицијата).

Во тргањето по точниот одговор за деликатноста и големата чувствителност кога се тангира проблемот во односот и влијанието на етничките групи и колективитети кон војската, мора да се тргне од осветлувањето на карактеристиките на војската како институција од една страна, а од друга – од природата на етничкиот фактор во општеството. Воспоставувањето на директна корелација меѓу војската и етничкиот фактор, во крајна линија, укажува на битните одлики на целокупниот политички систем.

Секое истражување кое за свој предмет ја има војската, мора да води сметка за амбивалентноста која се јавува како нејзино амбивалентно својство. Во таа смисла треба да се потенцираат неколку моменти: прво, не постои држава без војска, односно вооружена сила. Второ, државата е

субјектот кој ја конструира, одржува и опремува оваа институција, која како институција може да егзистира само во државата, и заради неа. Истовремено, во однос на војската мора да се истакнат и следниве констатации. Прво, секоја војска по правило, е затворена, бирократска и хиерархиски устроена организација, која се одликува со посебни принципи на организирање, функционирање, форми на однесување, како и со сопствен систем на вредности. Досега ниту една голема воена реформа не успеала да ги елиминира или измени овие својства на војската. Второ, војската и покрај својата органска поврзаност со државата, успева да ја одржи својата корпоративна автономија. Трето, таа претставува олицетворение на “нацијата” и на “патриотизмот”, но тоа не претставува пречка за егзистирање и на посебни војнички интереси; дел од тие интереси се детерминирани од (социјалната, политичката, националната) припадност на професионалниот, но и на поширокиот војнички состав.

Ако меѓуетничките проблеми воопшто нерадо се актуелизираат и јавно се расправаат, тогаш нивното доведување во контекст на воената сфера и војската најчесто претставува табу-тема. Наједноставен пристап во осветлувањето на влијанието на етничкиот фактор во војската, е оној кој поаѓа од утврдувањето на бројните соодноси, односно кој ја преферира етничката (не)репрезентативност на војската. Меѓутоа, на овој начин се добива само една груба “црно-бела” претстава за ситуацијата, без да се навлезе во суштината и корените на проблемот. Доколку, на јавноста и стане јасна претставата за етничката диспропорција на професионалниот етнички состав во однос на целокупната популација, може да се очекува дека ќе дојде до поткопување на легитимитетот и на војската, и на самата државна власт. Со прашањето за етничкото заедништво на воената организација денес се соочуваат подеднакво и развиените и неразвиените земји, и во сите случаи тоа е доста исполитизиран проблем.

Проблем на сите цивилизирани и демократски држави е изградбата на модел на оптимални етничко-воени односи. Со ова прашање се соочуваат речиси сите современи држави: воспоставување на политички добро избалансирани и уставно-правно загарантирани односи меѓу националните

малцинства, човековите права⁸⁵ и демократијата. Начинот и успешноста на неговото решавање нужно се рефлектира на демократската суштина и перспектива на политичкиот систем, но и на неговата безбедност и одбранбена способност. Неопходно е, не само елиминирање на секој облик на дискриминација врз национална основа во војската, туку и пошироко во системот на одбраната, но од друга страна неопходно е и навремено и ефикасно реагирање во однос на евентуалните слабости кои можат да се појават внатре во одбранбениот систем, а кои би биле резултат на нарушените меѓунационални односи во општеството.

Најконструктивен приод во решавањето на овие проблеми претставува оној кој се темели врз концепцијата на создавање и развивање на рационална основа на лојалност кај припадниците на националностите – по пат на вистинско признавање на нивните права, и со отварање на реални можности за нивна целосна акомодација и во воената сфера. Затоа формалното акцептирање на моделот на граѓанска војска не мора авторматски да значи и успешно решавање на етничките проблеми на подолг рок, доколку не уследи целосна општествена акција во оваа насока. Од друга страна, за да се постигне задоволително ниво на интеграција на националностите во рамките на воената организација, подеднакво се значајни и чекорите на политичката власт, но и на политичките предводници на националностите.

За функционирањето на војската како национална институција чија основна задача е обезбедувањето на слободата и независноста на државата, од пресудно значење е да остане стабилна и имуна во однос на сите евентуални политички и националистички вируси кои егзистираат во општеството. Во таа смисла, во етнички хетерогените заедници, посебна важност е да не се дозволат внатрешни поделби врз национална основа, кои директно ги нарушуваат нејзината кохезија и интерната солидарност. Таквата

⁸⁵ Високиот приоритет за заштита и почитување на човековите права, мора да постои помеѓу цивилите како и кај членовите на безбедносните сили. (Поширока и побогата расправа за овие вредности нуди Albrecht Schnabel, Hans-Georg Ehrhart, *Security sector reform and post-conflict peacebuilding*, New York United Nations University, 2005)

војска станува дисфункционална и не може да биде гарант ни на сопствениот интегритет, а уште помалку на одбраната на интегритетот на заедницата однадвор. Односите меѓу мнозинството и малцинството треба да се темелат на стварни заеднички интереси, а не на патернализам, хуманизам или на идеолошките убедувања на мнозинската елита.⁸⁶

⁸⁶ Билјана Ванковска, *Војската и демократијата*, Скопје Детска радост, 1995, 162-177стр.

2 ГЛАВА

2. Историски и политички контекст на формирање на Македонската држава и Армија

Втората половина на XIX век македонскиот народ ја одбележал со буни и востанија. Со Македонското –Кресненско востание, македонскиот народ јасно ги изразил своите стремежи, интереси и цели – ослободување и создавање сопствена самостојна и независна држава.

Борбата на македонскиот народ за своја држава особено се интензивирала пред почетокот и особено во Втората светска војна во која Македонците застануваат на страната на антихитлеровската коалиција со јасна цел за формирање федерална македонска држава во рамките на идна Југославија. Во рамките на вака поставената цел, од самиот почеток на војната па се до 2 август 1994 година, во Македонија се создавани политички воени и други претпоставки за заокружување на македонската државност. Сите водени активности се заокружени со орджувањето на Првото заседание на АСНОМ, на кое Македонија е прогласена за федерална држава во новата демократска Југославија.

Уставно-правниот континуитет на Македонија продолжува со донесувањето на уставите од 1946, 1963 и 1974 година и Уставниот закон од 1953 година, во кои Република Македонија е дефинирана како национална држава, дека се засновува врз сувереноста на народот и власта на работничката класа и на сите работни луѓе, дека е социјалистичка заедница на работните луѓе и граѓаните и народностите што живеат во неа и дека е составен дел од СФРЈ, чија територија ја сочинуваат териториите на републиките. Од ваквата положба на Републиката произлегуваат и одбранбено-заштитниот систем. Така, таа ја уредува и организира одбраната обезбедувајќи единство, ефикасност и функционалност на системот на ОНО и

ОСЗ, го планира развитокот на одбраната на Републиката, се грижи за обуката, уредувањето на територијата, за мерките на приправност, мобилизацијата, резервите, подготовките на стопанството и општествениите дејности, формира служба за набљудување, врски, единици на цивилната заштита и сл. Очигледно, многу обврски, но непотполни, бидејќи секогаш виталните работи во одбраната а пред се армијата, биле во надлежност на Федерацијата.⁸⁷ Кога процесот на дисолуција веќе неможеше да се запре, расплетот бил извесен, Собранието со консензус ја усвои Декларацијата за независност на СР Македонија во јануари 1991 година.⁸⁸ Позицијата на Република Македонија по распаѓањето на СФРЈ во поглед на проблемите врзани за одбраната, во март 1991 година во Белград работеше експертска група за одбраната, кога се правеа последните напори за избегнување на целосно раскинување на овие простори. Но, на овие разговори како и на сите останати, не можеа да се изградат заеднички ставови ниту за еден аспект на прашањето на функциите за евентуална можност за организирање на дел од одбраната врз заеднички основи. (Потоа, нашата република пристапи кон конципирање на сопствен одбранбено-заштитен систем, како нужност за секоја суверена држава.)⁸⁹ Откако, Собранието доби своја меѓународна легитимација, врз база на Декларацијата, се распиша референдум за идниот статус на македонската држава. По прогласувањето на резултатите од референдумот, кој беше светодавен а не задолжителен, Собранието донесе Декларација за независност на 17 септември 1991 година. Новата правна и политичка рамка на независна и суверена Република Македонија беше комплетирана со донесувањето на Уставот (на 17 ноември 1991 година). Потоа следуваат Декларацијата за меѓународно признавање, позитивната оценка за Бадинтеровата комисија итн.⁹⁰

Тоа што е важно за ова истражување се вродените недостатоци на Уставот од 1991 година. Имајќи ги во предвид историските околности на формирањето

⁸⁷ Трајан Гоцевски, *Основи на системот на националната одбрана*, Скопје Филозофски факултет-Скопје, 2006, 85,86 стр.

⁸⁸ Билјана Ванковска, *Политички систем*, Скопје Бомат Графикс, 2007, 197стр.

⁸⁹ Трајан Гоцевски, *Основи на системот на националната одбрана*, Скопје Филозофски факултет-Скопје, 2006, 90 ,91стр.

⁹⁰ Билјана Ванковска, *Политички систем*, Скопје Бомат Графикс, 2007, 198стр

на независната македонска држава, Уставот направи микс на националниот (македонски, етнички) аспект со граѓанскиот карактер на политичкиот систем. Во годините кои следуваа, овие неконзистентности се почесто стануваа препрека во развојот на демократијата на мултиетничкото општество. Проблемите може да се антипицираат уште во процесот на изработка на Уставот, а особено низ фактот дека пратениците со албанско потекло го бојкотираа неговото изгласување затоа што сметаа дека тој не ги гарантира колективните права на албанската заедница.⁹¹ Аналогно на тоа, најголемиот број на проблеми од овој вид во Република Македонија, се однесува на бројот на членови на Албанските припадници во безбедносните институции. Очекувано, посебен сериозен проблем бил лоциран во бојкотирањето на воената обврска, не само од политички туку и од безбедносен аспект.⁹² Понатака селедуваше политичко организирање по етничка основа и создаде етнички партии, кои оневозможиле развој на граѓанската демократија.

Уставно-политичкиот поредок на Република Македонија во периодот од осамостојувањето до 2001 година содржеше доста недостатоци и во формално-правна, институционална и функционална смисла. Меѓутоа, сеуште е дискутабилна тезата дека Уставот од 1991 година со своите решенија бил генератор на кризата. По завршувањето на непријателставата и потпишувањето на Рамковниот договор во 2001 година, беше спроведена уставна реформа во ноември истата година. Вградувањето на принципите на Рамковниот договор внесоа нови елементи на консоцијациски модел, кој денес коегзистира со елементите на парламентарна демократија.⁹³

⁹¹ Билјана Ванковска, *Политички систем*, Скопје Бомат Графикс, 2007, 199стр.

⁹² Selected Papers, Biljana Vankovska, *The trial of democracy in Macedonia: The ethnic problems and the military*, Seul, Korea 1996, pg.18

⁹³ Билјана Ванковска, *Политички систем*, Скопје Бомат Графикс, 2007, 201стр.

1.1. Независна Република Македонија и конституирање на Армијата на Република Македонија

Определувајќи се за формирање вооружени сили на Република Македонија, неопходно ја определува оваа задача како приоритетна, со што и сите активности треба да се свртат кон формирањето на вооружените сили. Определбата, пак, на Уставниот закон со која до донесувањето на Законот за одбраната на вооружените сили се: командите, штабовите и единиците на територијалната одбрана, става јасно до знаење дека ЈНА која тогаш постоеше на територијата на Република Македонија повеќе не е вооружена сила на македонија и дека треба веднаш да отпочне со нејзиното иселување. Бидејќи иселувањето требаше да почне веднаш, пред одбраната на Македонија приоритетно се постави прашањето за начинот на безбедувањето на обезбедувањето на државните граници во услови кога се нема регуларна војска. Тогаш, сеуште се немаше разработено и усвоено модел на одбраната на Република Македонија во услови кога таа е прогласена за суверена држава, кој требаше да ги реши глобалната структура и глобалните односи на системот кој треба да се развива.⁹⁴

Со донесувањето на Устав на Република Македонија во 1991 година, Македонија е дефинирана како суверена, самостојна, демократска и социјална држава, се создадени и уставни претпоставки и е поставен првиот темел за формирање автономен одбранбен систем. Ваквата уставна определба на Македонија и обезбедува и меѓународен легитимитет за формирање свој одбранбен систем, бидејќи и Повелбата на Организацијата на обединетите нации го признава правото на секоја суверена држава да организира своја држава. Инаку, Уставот на Република Македонија одбраната ја третира во посебно поглавје во кое се препушта системот на

⁹⁴ Трајан Гоцевски, *Основи на системот на националната одбрана*, Скопје Филозофски факултет-Скопје, 2006, 96 стр.

одбрана да се уреди со посебен закон, а прецизно ги дефинира задачите на вооружените сили како дел од одбраната на Македонија.⁹⁵ Во услови кога таа е независна и суверена држава се создадени неопходните уставни претпоставки за почнување со креирањето на системот на одбраната на Македонија. Имајќи ја во предвид појдовната основа, како и лимитирачките фактори со кои се соочуваме во тој период, понуден бил моделот на системот на одбраната на Република Македонија. Целта била да се формулира модел на систем на одбрана кој ќе биде ефикасен, респективен и со исклучиво одбранбен карактер.⁹⁶

“Во почетокот на 1992 година отпочна процесот на примопредавање на границата со сите караули и постојната инфраструктура помеѓу припадниците на ЈНА и припадниците на ТО на Македонија. Набргу потоа, беа превземени сите караули на македонската граница. Со превземањето на последната караула беше воспоставена целокупната организација, чување и обезбедување и на границата на територијалниот интегритет и суверенитет со војници и старешини од единиците на територијалната одбрана кои ја вршеа таа должност во првите неколку месеци се до пристигнувањето на првиот редовен регрутен контингент на АРМ. По сите подготовки на 14 февруари 1992 година, Собранието едногласно го донесе Законот за одбрана, кој беше првиот системски закон за кој беше потребено 2/3 мнозинство.⁹⁷ На 27 март 1992 година замина и последниот војник на ЈНА од Македонија. По извршеното примопредавање на сите воени објекти, отпочнаа интензивни подготовки за опремување на празните објекти во касарните и оштетените инсталации во нив. Веднаш потоа е регулирана изработката на Планот за мобилизација на регрутите за потребите на АРМ. За многу кратко време, со огромен ентузијазам и анагажирање на старешините и на граѓанските лица, карасните низ Македонија со 15 април 1992 година беа подготвени да ги примат првите македонски регрути. Според програмата

⁹⁵ Ibid., pg.86 ,87

⁹⁶ Трајан Гоцевски, *Одбранбеното осамостојување на Македонија*, Куманово Македонска ризница, 2002, 27стр.

⁹⁷ Ibid., pg.40

за обука, македонските регрути имаа обука, и потоа најголем дел беа упатени да ги пополнат граничните единици, додека помал дел од нив се подготвуваа за пополнување и за вршење на останатите служби и должности. Четири јазичните табли со натписи кои важеа за време на ЈНА, до 15 април 1992 година во сите воени области се симнати и поставени нови табли на македонски јазик, а потоа и преименувани поголем број на касарни и караули. На тој начин беа формирани Вооружените сили на Република Македонија и Армијата на Република Македонија почна да пулсира.”⁹⁸ Пишува Борис Стојаноски генерал во пензија, за списанието “Одбрана” на Министерството за одбрана на РМ.

Со осамостојувањето на Република Македонија и формирањето сопствени вооружени сили, со сите нејзини атрибути, користејќи ги претходните искуства, а според потребите на системот на одбрана, формирана е Армијата⁹⁹ на Република Македонија (АРМ).¹⁰⁰ Уставна улога на АРМ е да го штити територијалниот интегритет и независноста на РМ.¹⁰¹ Во поддршка на националните безбедносни цели и намери нашата Армија успешно извршува мисии од широк спектар на воени операции и е подготвена да одговори на различни домашни и интернационални непредвидливи ситуации. За да може Армијата да обезбедува добросостојба и безбедност на населението таа мора да се подготвува за непредвидливо безбедносно опкружување.¹⁰² Таа е дизајнирана како единствен сет на

⁹⁸ Министерство за одбрана, *Одбрана*, бр. 134, Скопје Министерство за одбрана, 2007, 48 стр.

⁹⁹ Армијата е организација целосно посветена на одбраната и безбедноста на Република Македонија и одбраната на националните интереси.

¹⁰⁰ Повеќе за ова во, Министерство за Одбрана, Генералштаб на АРМ, *Концепт за професионален развој на подофицири во АРМ*, Скопје 2005, 3стр.

¹⁰¹ Министерство за Одбрана, нацрт – “Оперативен концепт”, Скопје Министерство за одбрана, 2007, 33стр.

¹⁰² Главните проекти кои се содржат во визијата за одбраната се опишани накусо во Бела книга на одбраната 2012. Овие проекти се потребни за постепено зајакнување на способностите и капацитетите без да се доведе во прашање ефективноста на АРМ и МО и нивното исполнување на мисии и задачи.

ефективно структурирани, повеќенаменски, интероперативни и распоредливи сили за исполнување на националните и меѓународни обврски.¹⁰³

Организациско-формациската доградба и развој на Армијата на Република Македонија по осамостојувањето на државата се однесувало на изградување нови единици, команди и штабови при што на сите како императив им биле поставени два основни постулати. Прво, да бидат целосно оспособени да ја извршуваат својата уставна задача, и второ, да ги негуваат слободарските традиции на сите претходни генерации. На тоа ги обврзуваше и Одлуката на Владата на Република Македонија од 03.06.1933 година со која 18 август, денот на формирањето на баталјонот “Мирче Ацев” во 1943 година го прогласи за Ден на АРМ.¹⁰⁴

Согласно со новите политички определби, историските традиции, економските можности и потребите на АРМ и РМ, се покажа потребата да се формира Воена академија во АРМ, како високошколска установа во која ќе се обучуваат и ќе се усовршат кадрите на АРМ. Основите на военото школство во Република Македонија се поставени во мај, а неговата практична работа започнала во јуни 1992 година. Веќе во јануари 1993 година, во Домот на АРМ, пред широк стручен аудиториум, надлежни институции и гости, е презентираан и позитивно оценет Елаборатот за формирање Воена академија¹⁰⁵. По ова е покрената иницијатива за постапка за донесување Закон за воена академија, кој подоцна е донесен и објавен во “Службен весник на РМ” бр.30/95 од 14 јуни 1995 година. Согласно Законот за Воена академија, оваа највисока образовна установа во РМ е дефинирана како воена високообразовна и научноистражувачка установа.¹⁰⁶

¹⁰³ Министерство за Одбрана, *Бела книга на одбраната*, Скопје Министерство за одбрана, 2012, 44стр.

¹⁰⁴ Министерство за Одбрана, *Одбрана*, Скопје Министерство за одбрана, 2007, 48 стр.

¹⁰⁵ На Академијата се организираат и остваруваат студии за VII1-степен на стручна подготовка за родовите на копнената војска на Армијата, постдипломски студии и докторат на науки од областа на воената стратегија, оператика и тактика и научно истражувачка дејност од дисциплините кои се негуваат во неа. Повеќе за ова во, *Ibid.*, pg.49, текст на Борис Стојаноски, генерал во пензија и проф.д-р. Марјан Димитријевски, научен советник.

¹⁰⁶ Министерство за одбрана, *Одбрана*, Скопје Министерство за одбрана, 2007, 49 стр.

Трансформирањето и функционирањето на Армијата на Република Македонија практично почна пред седумнаесет години, на 15 ноември 1995 година, кога Република Македонија стана 27-та членка на мировната иницијатива на НАТО “Партнерство за мир”. Периодот по зачленувањето во ПЗМ до сегашните трансформации на МО и на АРМ, е период на постапна трансформација на сите сегменти на одбраната и димензионирање на новата АРМ. Тоа е период кога со голема подршка на јавноста на сите политички субјекти почна да се трасира нашиот пат кон НАТО и да се гради армијата на новото време.

Поминаа 20 години од осамостојувањето на македонската одбрана, од времето кога практично се почнуваше од нула, за денес да имаме армија за почит. Македонските војници денес се почитувани не само во нашата земја туку и насекаде, каде што настапуваат, бидејќи нивен претпознатлив белег е исклучителаната професионалност, решителност и снаодливост во каква било ситуација. Од армијата што беше димензионирана пред дваесет години и армијата што функционира сега, има голема разлика. Не само во нејзината големина, туку и во функционирањето, во задачите и мисиите. Едноставно, затоа што тоа беше армија на друго време, а денес градиме армија на новото време, во согласност со глобалните предизвици и закани.

Високата мотивираност, ентузијазмот и еланот за постигнување високи резултати, и денес се присутни кај припадниците на АРМ, исто како и пред дваесет години. Од ден на ден се повеќе и се поочиглено станува дека реформите во одбраната се одвиваат со засилено темпо. Во моментот фокусот е на имплементацијата на новата организациско-формациска структура на Армијата на Република Македонија, на обученоста, подготвеноста и подобрувањето на имиџот на припадникот на АРМ. Трансформацијата на Армијата на Република Македонија е резултат на потребите за следење на современите текови на колективните системи за безбедност и одбрана. Предизвикот за следење на современите текови во областа на одбраната не ја заобиколи ниту Армијата на Република Македонија. Современиот свет наметна потреба за партиципирање и активно учество во колективните системи за безбедност и одбрана. Таквата

потреба отвара нова димензија за изнаоѓање соодветни решенија во системот на одбраната, но во исто време условува и компатибилност во однос на колективните системи за одбрана. Условеноста за компатибилност на Армијата на Република Македонија со другите структури на колективната безбедност и одбрана е и појдовна основа и причина за измена на структурата и за отпочнување на процесот на трансформацијата.¹⁰⁷ Армијата е дизајнирана како единствен сет на ефективно структурирани, повеќенаменски, интероперативни и распоредливи сили за исполнување на националните и меѓународни обврски. Таа се состои од видови, родови и служби, кои се организирани во единици, команди, штабови и установи. Според своите способности и намена, тие се групирани во борбени сили, сили за борбена поддршка и сили за борбено-сервисна поддршка.¹⁰⁸

Одбранбениот систем на Република Македонија доживеа радикална трансформација¹⁰⁹ во последните седум години и значајно ги зголеми своите капацитети и способности. Армијата разви поголеми оперативни способности и ги исполни очекувањата и на државното раководство и на граѓаните на Република Македонија. Со реформите на системот по 2004 година се воспостави поефикасен систем на менаџирање, развој на значајно поголеми воени способности на АРМ, интерресорска координација и ефикасно донесување на одлуките. Во Министерството за одбрана е воведен современ менаџмент базиран на функциите на демократската и цивилната контрола над АРМ, системот на долгорочно планирање, стратегиските мисии и оперативните способности.¹¹⁰

¹⁰⁷ Магазин на Министерството за одбрана на Република Македонија, *Штит*, бр. 36, август 2012, 10-13стр.

¹⁰⁸ Министерство за Одбрана, *Бела книга на одбраната*, Скопје Министерство за одбрана, 2012, 44стр.

¹⁰⁹ Трансформацијата на Армијата претставува и односи со потполно различна концепција и барања за воспоставување на поинаков систем за образование и обука на нејзините припадници.

¹¹⁰ Министерство за Одбрана, *Бела книга на одбраната*, Скопје Министерство за одбрана, 2012, 37стр.

2. Војската и општеството

Цивилно-воената соработка е интегрален дел од современите мултидимензионални операции и активности и се однесува на сите инволвирани субјекти. Повеќе теоретичари тврдат дека карактерот на вооружените сили е детерминиран од типот на општеството.

Новата парадигма општествено-воени односи, сега се појавува кадешто општеството е глобализирано и војската нема национална ограничена улога, но е пофокусирана на меѓународната сцена. Со други зборови, западното безбедносно општество повикува на процес на интернационализација на воените сили.¹¹¹ Функционирањето и извршувањето на мисии и задачи во мултинационални и мултиконфесионални услови е специфично и проследено со бројни предизвици и наметнува потреба за воведување на нови форми и методи во обуката на персоналот кој е подготвен за цивилно-воена соработка, стои во Белата книга на Одбраната.¹¹²

Кога е Балакнот во прашање, треба да се тргне од добро познат факт, дека тука етничката припадност е прашање со висок ризик. Во поделените општества, постоењето на надворешна закана (како што се наречени заканите по националната безбедност) можат да имаат значителна улога на клучен кохезивен фактор, кој може да доведе до отфрлање (барем привремено) на етничките антагонизми во позадината и ќе го зголемат нивото на национална идентификација и солидарност на граѓаните. Во Република Македонија и етничките премиси се специфични. Имено, во Република Македонија, покрај македонското население, живее и друга

¹¹¹ Biljana Vankovska, Hakan Wiberg, *Between Past and Future*, London I.B. Tauris, 2003, 8pg.

¹¹² Белата книга на Одбраната е сопфатен, транспарентен документ кој го претставува системот за национална безбедност и одбрана на Република Македонија. Дополнително, Белата книга ги истакнува тковните и идните напори за трансформација на одбраната, дава опис на поефикасни и поефективни процеси за менаџирање со ресурсите и ја прикажува АРМ како “Армија на сите граѓани”, Армија на соодветно и правично застапени членови од целото општество. Повеќе за ова во, *Бела книга на Одбраната*, Скопје Министерство за одбрана, 2012, 21,77стр.

етничка припадност. Таквата состојба, како и во поголемиот дел од државите во регионот е резултат на преселбите на населението во минатото, предизвикани од воени, политички и економски причини.¹¹³ Етничката хетерогеност во општествата наметнува потреба за разбирање на комплексноста помеѓу две внатрешни и надворешни димензии на етничките проблеми и конфликти. Тежината на оваа задача се појавува со фактот дека Балканот е регион каде етничките тенденции имаат традиционално претставување во епидемични размери, кои силно тежнеат кон насилство.¹¹⁴

Опстанокот на општеството зависи од одржувањето на неговиот идентитет. Ако се потсетиме на тоа што Бузан го има напишано за можните закани за национално дефинираните идентитети, ние можеме да гледаме на мултикултурните политики како на нешто што е спротивно на политиките кои создаваат социетални закани.¹¹⁵ Заради тоа, ако владините политики се темелат на мултикултурни идеи и тие идеи се широко поддржани од мнозинството, тогаш претставниците на националното малцинство не мораат да го секуритизираат нивниот идентитет за да ги уживаат малцинските права.¹¹⁶

¹¹³ Марина Митревска, Антон Гризолд, Владо Бучковски, Ентони Ванис, Св.Џон, *Превенција и менаџирање на конфликти*, Скопје Бомат Графикс, 2009, 88стр.

¹¹⁴ Selected papers "National Security and Globalization", Biljana Vankovska "The ethnic problems and the military", Korea 1996, 6pg.

¹¹⁵ Референтен објект на социеталната безбедност е општеството.

¹¹⁶ Повеќе за ова во, *Безбедносни дијалози*, Скопје 2010, 151стр.

2.1. Армијата на Република Македонија како дел од општеството

Армијата на Република Македонија како дел од општеството, својата подготвеност за сеопфатна соработка ја демонстрира преку реализација на конкретни активности и проекти од широк општествен интерес. Во рамките на своите можности и капацитети Армијата во континуитет се ангажира за логистичка поддршка во решавањето на одредени инфраструктурни проблеми, обезбедување на материјали, опрема и услуги при одржување на разни манифестации, спортски, културни и хуманитарни активности.¹¹⁷ По правило, се смета дека војската има значајна интегративна општествена улога. Како и да е, може да се потврди и спротивното. Да речеме дека нивото на општествена интеграција е важна за армиското функционирање како институција, отколку да е фактор за општествена и национална интеграција. Социјалните врски кои се воспоставени во армијата, се рефлексии на општествените услови. Од друга страна пак, секојдневно во континуитет се забележува и случува етничката нетрпеливост.¹¹⁸ Како резултат на тоа Владата на Р.М. спроведува “кампања за меѓуетнички и меѓурелигиски соживот”, а со слична таква кампања се огласува и Американската амбасада во Скопје, што единствено покажува дека меѓуетничкиот соживот не е на стабилно ниво.

Ниското ниво за интеграција во општеството силно се рефлектира во военото тело, кое станува дисфункционално или губи од својата легитимност. И обратно, дури под ветувањето дека армијата има постигнато задоволително ниво на интеграција на членовите од другите етничкостите,

¹¹⁷ Повеќе за ова во, *Бела книга на Одбраната*, Армијата и општеството, Скопје: Министерство за одбрана, 2012, 77стр.

¹¹⁸ Сведоци сме на тепачките во автобуси на Скопскиот јавен транспорт, во средните училишта (во Скопје, Кичево и градовите од западна Македонија) помеѓу средношколци од различни етнички заедници.

нема да биде способна да го спречи веќе започнатиот процес на дезинтеграција на државата и општеството.

Двојниот детерминизам на општествените услови претставени во АРМ, во основа се контрадикторни: постојните спротивставени општествени услови се со големи влијанија, од една страна, со оглед на барањата кои произлегуваат од модерната воена технологија, вештините, принципите и императивите на воената организација, на друга страна. Основниот проблем во Македонската армија е како да се координираат ефектите на двете спротивставени тенденции? Од пресудна важност за функционирањето на армијата како национална институција, е основната задача да биде обезбедена слобода и независност на државата, е да остане стабилна на сите можни политички и националистички вируси кои егзистираат во општеството. Во овој поглед, од особена важност за етничко хетерогените општества е да се превенираат внатрешните поделби на национална основа, кои директно ја нарушуваат кохезијата и внатрешната солидарност.

Општествената интеграција во армијата е една од најважните и најспецифичните карактеристики, кои директно го одредуваат нивото на нејзината функционалност и ефикасност. Општествената интеграција на индивидуите и социјалните групи, ги вклучува и националните малцинства, и се состои од нивни заеднички врски воспоставени во институциите на општеството и политичкиот систем. Нивото на интеграција на индивидуите и групите во армијата, се детерминирани од неколку фактори:

- капацитет за добро меѓусебно разбирање и комуникација;
- ниво на адаптација и почитување на социјалните норми (традиционални и морални);
- чувство на индивидуалци и групи кои припаѓаат на државата во која живеат.

Проблемот за инкорпорирање на хетерогените комплексни етницитети во војската во Македонија, неможат да бидат решени во самата институција, која манифестира типични афторитарни карактеристики како организација. Решението за етничките проблеми не лежат во армијата, туку во општеството (каде се наоѓаат вистинските патеки). Се додека граѓаните од различните етнички заедници имаат различни погледи кон институциите, се до тогаш ќе постојат можности за меѓуетнички тензии.¹¹⁹ Но, во недемократско општество сите ќе бидат губитници, како членовите на етничките малцинства така и членовите на мнозинскиот народ. Бидејќи како што знаеме, општествените услови, се тие кои ултимативно ги детрминираат не само концептот за државна безбедност туку и позицијата и улогата на армијата.¹²⁰

Во услови кога војската е во тотална субординираност во однос на цивилната власт, интегритетот и идентитетот на војската се задушени, односно потиснати. Затоа, неможе ни да стане збор за нејзиното интересно влијание во општеството. Но и покрај ваквиот статус на војската, не може да се констатира дека е исклучена можноста таа конечно да се обиде да ја искористи сопствената физичка сила заради остварување на своите интереси. Доколку кај неа преовладува чувството на социјална и општествена несигурност и пониженост, таа лесно може да се инволвира во постојните општествени конфликти, и тоа на страна на противниците на актуелната политичка власт, или својата и политичката судбина на државата да ја земе во свои раце.¹²¹

Дури и ако воените структури перфектно ја отсликуваат етничката композиција, проблемот со насилството и заканите¹²² останува нерешен. Договорот за прекин на огнот¹²³ (кој се базира на компромис – отстапки на

¹¹⁹ Изјава на тогашниот министер за Одбрана на Р.М. во интервју за емисијата “Во центар” емитувана на тв.Канал5, 16.01.2012г.

¹²⁰ Selected papers “National Security and Globalization”, Biljana Vankovska “The ethnic problems and the military”, Korea 1996, 9-15pg.

¹²¹ Билјана Ванковска, *Војската и демократијата*, Скопје Детска радост, 1999, 114стр.

¹²² Агендата на заканите со кои се соочува државата и нејзината национална безбедносна политика бараат постојано проценување и мониторинг, како и развивање критериуми за одлучување кога загрозувањата ќе добијат суштински интензитет и ќе бараат конкретна безбедносна акција. Повеќе за ова во, Лидија Георгиева, *Менаџирање на ризици*, Скопје Филозофски факултет-Скопје, 2006, 35стр.

¹²³ Станува збор за ‘Охридскиот Рамковен договор 2001’

двете страни кои ако еднаш се случат треба да станат практика) може да ги редуцира формите на директно насилство, но реконструкцијата на политичкиот систем и безбедносната апаратура сеуште може да зачува елементи на структурно насилство. Конфликтните страни сега се потпираат на “успехот” што вооружените сили сега се под нивна команда во политичките битки. Граѓаните на двете страни се убедени да веруваат дека се е во правдата, човековите и/или колективните права-или државност, патриотизам и преживување. На тој начин, решенијата се гледаат во репресивните институции на политичкиот систем, и луѓето имаат тенденција да веруваат дека ќе бидат посигурни само ако членовите на безбедносните институции се од истата етничка заедница како самите тие. Етничката обоена интерпретација на конфликтот во 2001 година¹²⁴, лесно доби вградена колективна меморија и може да го зајакне културното насилство во општеството.¹²⁵ За тоа да не се случи, човековите права треба да се унапредат на еден поцелисходен и поефективен начин.¹²⁶

Во безбедносните студии велиме: перцепциите се важни – тие се реалност за оние што живеат со нив. Но, граѓаните не се така наивни, тие ќе успеат да ги препознаат сите меѓуетнички тензии кои за жал не се анулирани дури ни по 2001 година, како што беше случај со протестите¹²⁷ и контра протестите¹²⁸ за назначувањето на Талат Џафери¹²⁹ за министер на ресорот

¹²⁴ Македонскиот конфликт заврши со политичко решение. Граѓаните (пред сè Македонците) не беа подготвени за вакво решение и жестокот реагираа на Рамковниот договор. Повеќе за ова во, Марина Митревска, Антон Гризолд, Владо Бучковски, Ентони Ванис, Св.Џон, *Превенција и менаџирање на конфликти*, Скопје Бомат Графикс, 2009, 10стр.

¹²⁵ Biljana Vankovska & Hakan Wieberg, *Between Past and Future*, New York I.B. Tauris, 2003, 297pg.

¹²⁶ Лидија Георгиева, *Менаџирање на ризици*, Скопје Filozofski fakultet-Skopje, 2006, 128стр.

¹²⁷ www.novamakedonija.com.mk/DetailNewsInstant.asp?vestInstant=14606 посетена на 01.03.2013 г. (освен група граѓани, протестираат и старешини и војници – припадници на Армијата на Република Македонија www.sky.mk/index.php/makedonija/10101-brif-vojnicate-kje-protestiraat-protiv-postavuvanjeto-na-komandant-forina-za-minister-za-odbrana посетена на 20.02.2013 г.)

¹²⁸ www.novamakedonija.com.mk/DetailNewsInstant.asp?vestInstant=14641 посетена на 02.03.2013 г.

¹²⁹ “Ова назначување предизвика лавина незадоволства кај граѓаните на Република Македонија, од еден единствен аспект не заради етничката припадност туку како учесник во настаните од 2001година. Талат Џафери дезертирал од АРМ и се префрлил на страната на паравоената УЧК. Тој е одговорен за давање наредби или пак за учество во акциите против АРМ и полицијата.” Изјавува Благоја Маркоски полковник и портпарол на АРМ во 2001 година, а сега д-р. на Воено политички науки за Македонската радио програма www.3zzz.com.au (вест пренесена од www.mkd-news.com посетена на 06.03.2013 година)

одбрана¹³⁰ (што веќе во континуитет укажува на промени во етничката правична застапеност во хиерархиската структура на Армијата на Република Македонија). Перцепциите и мислењето на експертите и останатите засегнати врз промените е сведено освен на тоа што Охридскиот договор¹³¹ ги сепарира Македонците и Албанците, туку неговото имплементирање ги исфрла на површина фрустрациите на мнозинството во државата.

Сепак, краен резултат на успешно реализираните мерки од доменот на цивилно-воената соработка е градење на цивилно-воени услови кои ќе бидат во функција на подобрување на моралот, материјалната база, еколошкото опкружување и создавање тактичка предност во извршувањето на задачите. Во Армијата на Република Македонија постои одговорен персонал за цивилно-воена соработка, кој треба да воспостави соработка со цивилни авторитети на сите рамништа, непосредно да учествува во процесот на планирање, да врши континуирани процени, да реализира одредени цивилни активности и потреби со користење на воени сили и средства, но и да го советува одговорниот старешина-командант за сите активности на цивилно-воената соработка.¹³²

¹³⁰ www.morm.gov.mk/content/?ID=B804DB9D20F984113132B6670982EA29B0BAEFB2 посетена на 19.02.2013 г.

¹³¹ Охридскиот договор е политички акт со внатрешен карактер.

¹³² Повеќе за ова во, *Бела книга на Одбраната*, Скопје Министерство за одбрана, 2012, 78стр.

2.2. Војската и граѓанинот

Определбата за максимално ангажирање на човечки и материјални ресурси и потенцијали во одбраната на земјата е речиси неизбежна компонента на секој одбранбен концепт. Овој став е резултат на универзално прифатено сознание и искуство во светски рамки, а кое е потврдено низ многу војни, како и нужност во остварувањето на ефикасна одбрана.

Најголемиот демократски потенцијал кој може да го содржи една одбранбена концепција е поврзана со односот кон човекот. Тоа е содржано во две главни премиси: првата од воен аспект, на човекот гледа како на основен фактор на борбата за одбрана на земјата, во смисла што им се дава примат на човечките квалитети во однос на нејсовремената воена техника; и втората, од политички аспект, сите активности во сферата на одбраната да бидат во функција на човекот и неговата слобода.

Љубовта кон татковината и слободата, директно се поврзуваат со лојалноста кон системот. Учесството во прашањето на задачите од оваа дејност треба да се базира врз свесниот и позитивен однос на граѓанинот. Неспорна е констатацијата на некои (социјалистички) автори дека одбраната е битно прашање за човекот и дека тој не ја поврзува со својата човечка перспектива. Не треба да се запостави фактот дека патриотизмот може да се изразува на повеќе начини (не само преку воената дејност), и тоа на конструктивен и рационален начин. Самото ангажирање во општествено (и лично) корисни активности, може да претставува (не)определен придонес во зголемувањето на стабилноста и одбранбената моќ на заедницата.

Во војската, не е доволно само нешто да се знае да се направи, туку војниците мора да сакаат тоа да го направат. Војниците се повикани да го ризикуваат својот живот и да се убијат меѓусебе. Повеќето модерни армии пробуваат да ги минимизираат присилните тактики и наместо тоа да ги социјализираат нивните членови да се идентификуваат со организационите цели. Позитивната идентификација има и негативни страни, воената култура

помага во создавање посветеност но има и дефинирани остри граници. Членови на групата се идентификуваат 'со' исто како и 'против' други. Споредба и опозиција се секојаш присутни; може да има in-group без out-group, но не и "ние" без "тие". Ова е негативната динамика на колективниот идентитет, воената култура им пренесува на војниците кои се тие и кои не се. Оваа смисла на разлика, одржува граници кои ја зајакнуваат кохезијата во групата.¹³³ Врската помеѓу кохезијата и ефикасноста е предмет на истражување повеќе од пет декади. Резултат од ова истражување претставува предизвик бидејќи, кохезијата претставува подобрување на ефикасноста на воените сили, но исто така може и да ги поткопа.¹³⁴

Односот на државата кон граѓаните и нејзиното влијание врз вклучување во системот на одбрана треба да биде израз на "нужниот, минимален монопол на власт заради заедничкиот живот и координација, оставајќи му на секој поединец да ја пронајде својата животна цел и смисла". Носителите на политичката власт имаат право, но и одговорност да ги преземаат сите неопходни мерки и активности заради обезбедување на заедничка одбрана, што секако подразбира и обврзување на граѓаните со законски средства да го дадат својот придонес во оставрувањето на оваа заедничка цел. Во заедничкото остварување на правото на одбрана на земјата, граѓаните треба да бидат вклучени како припадници на иста општествена и државна заедница (тргнувајќи од општата презумпција за нивната животна заинтересираност за опстанокот на земјата), а не како приврзаници на одредени идеолошко-политички опции.¹³⁵

Обуката и оспособувањето на поединецот за одбрана е витална одбранбена функција, актуелна во секоја држава, на секој простор и во секое време. Разновидноста и сложеноста на ситуациите во кои може да се најде човекот, а во рамките на тоа и работите кои од него се очекуваат да ги

¹³³ Mary Fainsod Katzenstein, Judith Reppy, *Beyond zero tolerance*, Boston Rowman & Littlefield Publishers 1999, 27pg.

¹³⁴ Ibid., pg.47

¹³⁵ Повеќе за ова во, Билјана Ванковска, *Војската и демократијата*, Скопје Детска радост, 1995, 147-153стр.

изврши, бараат од поединецот адекватна обученост и оспособеност за вршење на одделни задачи и активности.¹³⁶

Меѓу формите низ кои се операционализирано учеството на граѓаните во одбраната на земјата, најважна, иако не и единствената, била воената обврска.¹³⁷ Евидентно е, дека во тој период, во целиот тој склоп поголема тежина добивале обврските, за сметка на правата. Денес, може да се констатира дека тоа претставува значаен индикатор на степенот на демократичност.¹³⁸ Денес, граѓанското право и должност во одбраната се сведува на три сегменти, каде најважна е воената служба, базирана на доброволно служење на воен рок и служба во резервните сили на Армијата на Република Македонија.¹³⁹ Согласно утврдената политика за професионализација на АРМ и согласно потребата на државата, се очекува професионалните војници да го претставуваат најголемиот број од вкупниот персонал во мирновременски услови. Со зголемување на професионалните војници се зголемува секако и одбранбената способност на земјата.

¹³⁶ Трајан Гоцевски, *Основи на системот за одбрана*, Скопје Филозофски факултет-Скопје, 2005, 273стр.

¹³⁷ Според тогашните решенија воената обврска била општа за сите граѓани од машкиот пол на возраст од 17 до 55 години живот, а по исклучок, во резервниот состав на обврска подлежат и жените.

¹³⁸ На сите воени обврзници кои заради совеста или религиозни, етнички, морални, хуманитарни или филозофски причини или од слични мотиви се противат на воената обврска, им се гарантира субјективното право на ослободување од воената обврска.

¹³⁹ Закон за одбрана, бр.185 од 30.12.2011година

3. Мултиетничноста и пополнувањето на вооружените сили

За прв пат, потреба да се интегрираат етнички војници се истакнува со формирањето на различна перспектива при појавата на герилската војна и контра-герилската доктрина по Втората Светска војна. Странски офицери ги предизвикале своите колеги да ги преиспитаат традиционалните воени политики, вклучувајќи ги и воените работни сили, во воен персонал, курсеви и, подоцна, во сите воени училишта. Овие истражувања довеле до експерименти со работна сила-регрутирање на претходно исклучени етнички групи, промоција на етнички сегрегирани единици со статусот за борба, единици и задачи претходно затворени за нив. Успехот на првите експерименти брзо доведе до нови, и повеќе смели од претходните.¹⁴⁰ Влошувањето на војската од државна институција во етничка полиција доаѓа во лошо време. Со крајот на Студената Војна и развојот на етноцентризмот, воените улоги како одлична “супраетничка” државна институција стануваат многу поважни. Во земјите во развој, етничките судири секогаш можат да прераснат во полноправна граѓанска војна, војската сама има потенцијал да исполни три функции: да биде моќен симбол на национално единство, да служи како место за запознавање на младите од различни етнички групи, и да го обезбеди мирот во државните граници. За жал, политичарите, офицерите, и етничките лидери во овие држави се чини дека се во загуба за тоа како да се премости јазот на недоверба помеѓу државите и нејзините освојувачки етнички групи и како да се создаде оваа голема супраетничка војска.¹⁴¹

Етничката нерепрезентативност на вооружените сили може да се јави како продукт на дејствувањето на некои објективни (природни) фактори. На интересот за војничката професија кај посебни делови од популацијата,

¹⁴⁰ Alon Peled, *A question of Loyalty*, New York Cornell University, 1998, 6-7pg.

¹⁴¹ Ibid., pg. 26

односно кај одредени етнички групи¹⁴² влијаат, на пример, следниве околности: (не)постоењето на војнички традиции, психо-физичките предиспозиции, културните вредности, степенот на образование, степенот на економска развиеност на подрачјето на кое живеат итн. Според овие зададени големини, власта се однесува различно, во зависност од своите интереси и политиката што ја води: таа може да презема систематски мерки за отстранување на оние фактори кои предизвикуваат етничка нерамнотежа во војската, нив може да ги игнорира, да се ползува од нив, па дури и да ги “стимулира”.

Како последица на конкретниот вид државна интервенција на планот на етничката репрезентативност, се препознаваат неколку основни модели на воена организација. Идеален е моделот на војска во која сите етнички групи се рамноправно присутни и распоредени во војничката хиерархија; другиот “пол” го чини моделот на војска во која е обезбедено присуство само на една (мнозинската) етничка група, и која е фактички затворена за сите други. Во практиката, сепак, тие најретко се среќаваат. Затоа, многу повообичаени се неколку посуптилни комбинации во застапеноста на различните групи во војската. Причините за ова, од една страна, се должат на фактот што остварувањето на идеалниот модел го осуетуваат низа објективни и субјективни-политички фактори, а од друга - што дури и на најнедемократската власт не и оди во прилог конструирање на етнички чиста војска, со оглед на тоа што на тој начин директно се поткопува нејзиниот легитимитет во очите на домашната и меѓународната јавност.

Мултиетничките држави се карактеризираат со коегзистенција на неколку кохезивни принципи и трајни етнички групи. Терминот етнички поделено општество се однесува на држави каде индивидуите себеси се идентификуваат со етнички групи, каде практично секоја личност е распределена во една од овие етнички групи. Важно е дека, етничките групи во етнички слоевите општества се хиерариски рангирани во однос на различниот пристап во политиката и економските ресурси. Со други зборови,

¹⁴² Социолозите дефинирале етничка група како одредена категорија на популација со различна култура од онаа на поголемото општество. Повеќе за ова во, *Ibid.*, pg.24

етничката група влијае, и понекогаш ја детерминира позицијата на индивидуите во општествената скала на престиж, богатство и политичка моќ.¹⁴³

При реализацијата на оваа нималку лесна задача, пред секоја држава со мешан етнички состав се поставуваат слични дилеми и искушенија. Имено, речиси по правило, основната премиса од која тргнува мнозинскиот народ е онаа за еднаков статус на сите граѓани. Меѓутоа, овој инаку длабоко демократски принцип лесно може да се претвори во својата спротивност, или да претставува само обичен декор, доколку не е проследен со адекватно политичко-правно респектирање и гарантирање на националниот индивидуалитет и идентитет на припадниците на малцинските етнички групи кои постојат во државата. И обратно, малцинствата како своја основна цел го истакнуваат постигнувањето на преференцијална положба на сопственото малцинство како колективитет, а не обезбедувањето на еднаквост за членовите на својот колективитет. Тука опасноста доаѓа од догмата дека националноста не може да биде слободна и слободно да ја развива својата култура, доколку не поседува апарат на сопствена суверена држава. До избегнување на Сцилата и на Харбидата може да дојде само по пат на компромис: со прифаќање и почитување на реалитетот на различните национални идентитети и култури, но и на нужноста од одржување на државниот интегритет и суверенитет.¹⁴⁴

Авторот Alon Peled, претставува и разработува една друга перспектива на овој проблем. Дали етничките војници ќе ги свртат оружјата против своите колеги војници? Можат ли членовите на етничките групи чија лојалност кон државата е испрашувана од страна на владата и на јавноста да се вработат, обучуваат, интегрираат и промовираат во рамките на вооружените сили? Зошто некои армии ги понижуваат, и брутализираат нивните етнички војници, додека други воени организации ги промовираат како војници со висок ранг, им дозволуваат да бидат дел од елитните единици, и ги третираат како војници од прва класа? Сите овие прашања заедно ја

¹⁴³ Ibid., pg. 24

¹⁴⁴ Билјана Ванковска, *Војската и демократијата*, Скопје Детска радост, 1995, 169-173стр.

претставуваат ‘дилемата Тројански коњ’ (Trojan horse dilemma). Оваа дилема постои во умовите на политичарите, воените команданти, и генерално во јавноста во мултиетничките држави. Во овие држави, дилемата е секогаш на јавната агенда. Темата е толку чувствителна што дури најмала промена во воениот статус на наводно нелојална етничка група може да резултира со голема политичка криза.¹⁴⁵ Последици од ваков вид беа почувствувани во Република Македонија.

Peled дава и други алтернативни објаснувања за етничката воена интеграција. На пример, зошто некои етнички војници можат да бидат интегрирани, а други исклучени од вооружените сили? Набљудувачите имаат претставено три алтернативни објаснувања: надворешна закана, силен политички лидер, и национална идеологија. Што се однесува до поборниците на надворешната закана, едноставна “last-in-first-out” формула за работна сила се користи повторно и повторно од страна на владите во мултиетнички општества: кога се зголемени надворешните закани, етничките војници се првите повикани, и кога згаснуваат надворешните закани, етничките војници се првите кои се демобилизираат.¹⁴⁶ На крајот на овој век, ‘Тројанската дилема’ ќе прерасне во сериозен проблем за лидерите на мултиетничките држави – од кои многу се нови држави, тврди Peled.

Како “другата страна” гледа на ова прашање, можеби одговорот се крие во следнава интересна изјава. Поранешниот министер за одбрана на Република Македонија, припадник на друга етничка религија од онаа на мнозинството, што укажува на тоа дека е направен голем прогрес на демократијата и пред се како пример во функција на меѓуетничкиот соживот, во едно свое интервју изјавува: “Како да очекувате лојалност од граѓанин на Република Македонија, ако не им дадете одговорност на клучното прашање?”.¹⁴⁷ Притоа истакнувајќи дека институции кои се експлицитно напишани во Охридскиот договор се полицијата и армијата. Институции на една држава каде треба да се гради таа меѓусебна доверба.

¹⁴⁵ Alon Peled, *A question of loyalty*, New York 1998, 1-2pg.

¹⁴⁶ Ibid., 2-3pg.

¹⁴⁷ Интервју за емисијата “Во центар” емитувана на тв.Канал5, 16.01.2012г.

По повод 20 годишнината на АРМ, во магазинот на Министерството за одбрана, тогашниот министер Бесими искористува прилика да укаже на тоа дека АРМ е гарант за мирот и стабилноста и модел за меѓуетничка доверба. “Армијата на Република Македонија е една од главните државни институции која треба да ја рефлектира етничката структура во државата, институција во која застапеноста на етничките заедници е од два до три проценти во минатото а сега околу 25 проценти. Секако, се работи врз принципот на професионалност со цел да се достигне реалната бројка на етничките заедници на сите нивоа на раководни и командни структури. Армијата на Република Македонија како една од институциите со највисок кредибилитет кај граѓаните на Република Македонија ќе служи како пример за соживот и меѓусебно почитување и градење на доверба помеѓу граѓаните од сите етнички и религиозни заедници преку превземање одговорност со вклучување во сите раководни структури на Армијата. Имено, тоа е за доброто на Македонија затоа што станува збор за институција каде што расте довербата помеѓу граѓаните од различните етнички заедници. Користа, несомнено ќе се одрази врз целата држава бидејќи зголемената доверба во институција како што е Армијата, ќе се прслика во другите институции во земјата.”¹⁴⁸

Оттука, не е исклучена можноста, армиите да се движат во спротивна насока: од интеграција на различни етнички групи до деградација на некои униформирани етнички групи и исклучување од војската.¹⁴⁹ Во Армијата на Република Македонија и ресорното Министерство за Одбрана, пропишани се повеќе видови документи кои ја отрфлаат оваа можност. Затоа и кога станува збор, а посебно кога треба да се имплементира етничката застапеност а со тоа и рамноправност, менаџирањето станува покомплексно. Во овој контекст на менаџирање со човекови ресурси, Армијата на Република Македонија и Министерството за одбрана ќе продолжат со привлекување на квалитетен персонал и задржување на најквалитетниот кадар во своите организации. Напорите за менаџирање со човековите ресурси, исто така ќе се фокусираат

¹⁴⁸ Магазин на Министерството за одбрана на Република Македонија, *Штум*, бр. 36, Скопје Министерство за одбрана, 2012, 16стр.

¹⁴⁹ Alon Peled, *A question of loyalty*, New York Cornell University, 1998, 9pg.

на ажурирање и спроведување на Стратегијата за човекови ресурси, спроведување на програмите за еднакви можности и правична и соодветна етничка застапеност.¹⁵⁰

Такви се:

- Стратегија за одбрана на Република Македонија;
- Стратегија за управување со човечки ресурси во Министерството за Одбрана;
- Стратегија за образование и обука во областа на одбраната;
- Преглед на одбранбени способности;
- Правилник за постапката за упатување на школување, обука и стручно оспособување и усовршување и специјализација на вработените за потребите на Министерството за Одбрана и Армијата на Република Македонија;
- Програма за еднакви можности;
- Програма за привлекување квалитетен, стручен и високообразовен персонал;
- Програма за привлекување персонал од заедниците;
- Програма за остварување соодветна правична застапеност за припадниците од заедници со средно образование;
- Програма за остварување правична застапеност за припадниците од заедници со високо образование.

¹⁵⁰ Министерство за Одбрана, *Бела книга на одбраната*, Скопје Министерство за одбрана, 2012, 88-89стр.

Секако, многу посложен проблем на етничката репрезентативност е офицерскиот (професионалниот) кадар. Тука се не само можни, туку понекогаш и неопходни надворешни (намерни) интервенции, во смисла на негово оптимално профилирање. Во овој контекст, како основно се поставува прашањето за начините и критериумите што се применуваат при неговата регрутација. Како наједноставно решение за остварување на некаква етничка репрезентативност во рамки на офицерскиот кор, обично се применува т.н. национален (етнички) клуч.

Во повеќето држави, постојат четири главни матрици кои ја движат одбранбената политика и менаџментот. Тие се: *стратегија* - група на одлуки за насоки за развој и функционирање на одбраната; *организациски* – одлуки за уредување на одбранбените ресурси и меѓународна одговорност; *општествени* – одлуки за вооружените сили и општеството; и *оперативни* – одлуки за вработување на силите. Воените лидери обично имаат значајна улога во донесувањето на одлуките во сите овие области иако конечниот избор е во политички раце.¹⁵¹ Според регулативата на Министерството за одбрана на Република Македонија, при прием во служба и произведување на офицерски чин, Армијата на Република Македонија е одговорна за правилна селекција и водење на квалитетниот кадар. Оттука, загарантирана е можноста за евалуација и унапредување на офицерите, а селекцијата е базирана на правичност, транспарентност и давање еднакви можности на сите. Процесот на селекција се одвива во рамките на Воената академија, а се изведува врз основа на Законот за Воена академија.¹⁵² Без привлекување, едукација и задржување на високо квалитетен и мотивиран персонал дадените мисии не би можеле со успех да се извршат. Задржувањето на најдобриот офицерски персонал во редовите на АРМ треба да биде приоритетна задача, при што секако треба да се имаат предвид реалните можности и објективни потреби. Со изградба на концепт за развој на офицерскиот кор се обезбедува во континуитет постојан влез и излез на

¹⁵¹ ¹⁵¹ Hans Born, Karl Haltiner, Marjan Malesic, *Renaissance of Democratic Control of Armed Forces in Contemporary Societies*, Germany Baden-Baden, 2004, 26pg.

¹⁵² Министерство за одбрана, *Концепт за развој на офицерскиот кор во Армијата на Република Македонија*, Скопје Министерство за одбрана, 2005, 25, 26стр.

офицерскиот персонал кој е високостручно подготвен, мотивиран за извршување на дадените мисии.¹⁵³

За да живее вистински, демократскиот метод мора да стане навика, начин на мислење и живеење. Во такви услови никој не смее да биде индиферентен кон правата и интересите на “другите” кои носат друго име и кои зборуваат друг јазик.¹⁵⁴

¹⁵³ Ibid., pg.8

¹⁵⁴ Билјана Ванковска, *Војската и демократијата*, Скопје Детска радост, 1995, 176 ,177стр.

3 ГЛАВА

1. Внатрешни реформи во Армијата на Република Македонија и военото образование

Од почетокот на создавањето на вооружените сили на Република Македонија се одвиваат реформи. Реформите се континуиран процес, и тие мора да продолжат за да се одржи посакуваното ниво за градење на современа и ефикасна армија, со нагласена стратегиска распоредливост и мобилност, со што би се создале сите предуслови за да може постојано да биде функционална и да може да се справи со сите предизвици и закани по мирот и стабилноста, не само во државата туку и во заеднички мисии да учествува и во градење на светскиот мир и безбедност, во кој нашата држава е се присутна.¹⁵⁵ Република Македонија презеде обврски за распоредување и дејствување со армиски единици надвор од својата територија со целосна логистичка поддршка и можност за ротација за одреден временски период, да овозможи прием и поддршка на силите на НАТО на своја територија, Армијата на Република Македонија ќе делува како безбедносна сила во поддршка на полициските сили при решавање на внатрешни кризи. АРМ од 2006 година го напушти концептот на народна армија и ја разви професионалната армија, што ќе овозможи да стане, модерна, способна, мотивирана и добро обучена професионална сила што ќе дава еднакви можности на сите припадници. Тоа е посебно важно во денешни услови кога менаџментот на етничката различност влијае не само во воената сфера, туку и во целокупното човеково живеење односно општествено функционирање.

Тргнувајќи од основните претпоставки може да се каже дека е лесно да се дефинира посакуваната визија на вооружените сили на Република

¹⁵⁵ Оливер Бакрески, *Контрола на безбедносниот сектор*, Скопје Филозофски факултет-Скопје, 2008, 81стр.

Македонија. Целта е да се создадат добро организирани, високо професионални и модерни вооружени сили, димензионирани во согласност со економските можности, способни да ја гарантираат одбраната на земјата, да извршуваат соодветни мирновременски задачи во земјата и во странство. Во тој контекст, во согласност со Стратегискиот одбранбен преглед дефинирани се мисиите и задачите на одбраната на Република Македонија, и тоа: одбрана на земјата, операции за поддршка на мирот и хуманитарна помош, придонес за справување со регионални конфликти и кризи и заштита на пошироките интереси на Република Македонија.¹⁵⁶

Армијата на Република Македонија се реорганизира со цел да се достигнат поставените барања, предизвици, и обврски; трансформација¹⁵⁷ во целосна професионална армија со целосна законска регулатива; изградба на подобар образовен и обучен систем за подофицери и офицери; целосна синхронизација на обуката и образованието со новите барања и предизвици. Главните компоненти на вооружените сили се активна служба, цивилна служба, резервни сили и дополнително, цивилни контрактори кои ја зајакнуваат армиската организација, обезбедувајќи специјализирана поддршка со која се одржува готовноста и операциите. Секоја компонента ја карактеризира изворот и улогата на единиците и луѓето. Сите компоненти вклучуваат армиски цивили, војници, подофицери и офицери.¹⁵⁸ Министерството за Одбрана ќе ги развива и ќе ги зајакнува своите цивилно-воени планирачки капацитети, меѓу кои спаѓа и менаџирањето со човекови ресурси. Во долгорочниот план за равој на одбраната 2011-2020 година, кој претставува апликација на современиот менаџмент, за да може да одговори на секојдневните промени се заснова на принципите на добро владеење и

¹⁵⁶ Ibid., pg.83

¹⁵⁷ Армијата продолжува со динамичен процес на трансформација. Со овој процес ќе се обезбедат поголеми оперативни способности. Оттука, се очекува ореструктурирањето на АРМ да обезбеди оперативно подготвени сили со пополнување од минимум 90% пополнетост со опрема и обучени кадри според стандардите на НАТО. Повеќе за ова во, *Бела книга на одбраната*, Скопје Министерство за одбрана, 2012, 86стр.

¹⁵⁸ Министерство за Обрана и АРМ, *“Оперативен концепт”*, Скопје Министерство за одбрана, 2007, 43 ,44стр.

планирање, свое место завзема трансформацијата на системот за менаџмент со човекови ресурси за да се рагрутира, задржи и поддржи висококвалитетен и посветен воен и цивилен персонал.¹⁵⁹ Министерството за одбрана, врз основа на потребата за преземање на активности за внатрешно информирање на вработените во врска со мерките и активностите од реструктурирањето на АРМ и реформите во Министерството за одбрана, има донесено план на активности. За персонална политика и статусните прашања, условите за работа и живот, Министерството за одбрана остварува тематски средби со членови на Синдикатот и со останатите вработени во одбраната од целата Република. На овој начин менаџментот на Министерството за одбрана и АРМ остварува директни разговори со поголемиот дел од професионалниот состав на Армијата и Министерството. Покрај тоа, од страна на независни институции се врши анонимно анкетирање на вработените, со цел да се види расположението и мислењето кај вработените. Потоа резултатите од испитувањето на мислењето се анализираат и од нив се изведуваат соодветни заклучоци.¹⁶⁰

Настојувањето на Република Македонија за вклучување во колективните системи за безбедност и одбрана, опкружувањето, предизвиците и заканите резултираат трансформација на АРМ, со можност за партиципирање во здружени национални и мултинационални сили. Потребата за дејствување за здружените армиски состави надвор од територијата на Република Македонија во состав на мултинационални сили бара оспособување на АРМ за мултинационални операции. Сообразно со ова АРМ е прилагодена за учество во операциите предводени од ООН, НАТО и ЕУ како и учество во состав на коалициски сили.

¹⁵⁹ Повеќе за ова во, *Бела книга на одбраната*, Скопје Министерство за одбрана, 2012, 38, 39стр.

¹⁶⁰ ¹⁶⁰ Ibid., pg.82

Во тој контекст, мора да се нагласи дека, тоа што не се менува е човечкиот фактор. Армијата е составена од многу работи, но никогаш не треба да заборавиме и занемариме е дека луѓето се тие кои даваат живот на армијата. Луѓето се од суштинска важност за борбената способност на АРМ. Успешноста на одбранбените мисии зависи од способноста на привлекување квалитетен персонал, од високиот степен на обученост, од тимската работа, од соодветната и правичната етничка застапеност, од високата мотивираност, од доброто лидерство и заемната доверба, како и од ефикасното командување. Стратегијата за управување во човековите ресурси во одбраната треба целосно да се развие земајќи ги во предвид предизвиците на престојниот развоен период (2008-2013).¹⁶¹

Во Белата книга на одбраната, тогаш актуелтниот министер и д-р. Ф.Бесими истакнува дека на државно ниво се работи на зајакнување на меѓусебната и меѓуетничка доверба. На ниво на Армијата на Република Македонија, се работи на создавање на модерна и високопрофесионална војска, на подобрување на стандардот на припадниците на Армијата, како и на доближување на војската до граѓаните.¹⁶² Аналогно на тоа, континуирано создавање на високо професионална војска е невозможно без соодветно образование. Образованието во текот на професионалната кариера треба да овозможи развој на интелектуалниот капацитет стекнување со генерални знаења, што е услов за непрекинат развој и стекнување способности за дејствување во сложени ситуации. Обуката пак, треба да овозможи стекнување вештини и применети знаења, што се потребни за специфична работа. Затоа, по формирањето на Установата дошколуван е голем број на старешини за АРМ, изработен е предлог Закон за истата, извршени се кадровски, просторни, материјални други подготовки. Со донесувањето на Законот (донесен 07.06.1995г.), Установата за обучување на воени старешини се трансформира во Воена академија. Во септември 1995 година, на школување се примени првите питомци. Понатака, во 2003/04 година не се изврши прием на питомци за додипломските студии. Согледувајќи ги и оценувајќи ги состојбите, Стратегискиот одбранбен преглед од 2006 година,

¹⁶¹ Министерство за Обрана и АРМ, *“Оперативен концепт”*, Скопје 2007, 72стр.

¹⁶² Министерство за Одбрана, *Бела книга на одбраната*, Скопје 2012, 12стр.

утврдува дека тогашната поставеност на системот за образование и обука во одбраната не ги задоволува потребите за квалитетна едукација на персоналот во одбраната и не овозможува компатибилност со соодветните системи во земјите членки на НАТО. Како резултат на тоа се наметна неопходноста МО да донесе Стратегија за образование и обука во областа на одбраната.¹⁶³ За во декември 2008 година, Владата на Република Македонија да донесе одлука за рестартирање на работата на Воената академија¹⁶⁴, како придружна членка на Универзитетот “Гоце Делчев”-Штип, а од септември наредната година е примена и нова класа на питомци и слушатели.¹⁶⁵ По успешното завршување на академијата, за потребите на Армијата, лицето се произведува во чин потпоручник од соодветната служба и родот и авијацијата и стапува на работа во Министерството, во согласност со актот за систематизација на работните места во Министерството и актот за формацијата во Армијата, каде ќе се почитува принципот на соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците.¹⁶⁶ Секако, за потребите на Армијата и Министерството, со Законот за изменување и дополнување на Законот за Воената академија од 2005 година, може да се организираат и оставарат вонредни додипломски студии за дошколување на старешини.

Трансформацијата на професионалното образование и обука во одбраната, има за цел персоналот во одбраната успешно да се справи со широкиот спектар на предизвици за националната безбедност. Институциите за образование и обука имаат должност да навестуваат промени и имаат важна улога во надминувањето на застарените сваќања и отпорите кон промените.

¹⁶³ Министерство за одбрана, *Стратегија за образование и обука во областа на одбраната*, Скопје: Министерство за одбрана, 2006, 3стр.

¹⁶⁴ Академијата својата дејност ја врши врз принципот на академската автономија. Закон за Воената академија, Службен весник на РМ, бр.83 од 03.07.2009година., гл.2, чл.7

¹⁶⁵ www.morm.gov.mk/channelc/?m=3AFC394C0F6D509CC132FF8F6B950A07B591ACF4, посетена на 12.05.2013.

¹⁶⁶ Закон за Воената академија, Службен весник на РМ, бр.83 од 03.07.2009година., гл.4, чл.25

2. Професионализација на Армијата на Република Македонија

Еден од истакнатите теоретичари Адам Смит, не само што се залага за постоење на војска како постојана институција, туку и за нејзино организирање во облик на чисто професионална воена организација. Тоа го образложува со истакнување на фактот дека тоа го наметнува развојот на воената техника, која води кон намалување на значењето на индивидуалната војничка вештина и до зголемување на значењето на редот и дисциплината на воената организација.¹⁶⁷

Постои значителна конфузија околу термините ‘професионална’ вооружена сила и ‘професионализација’ на војската. За едни теоретичари, ова се претежно описни термини на основни општествени и политички карактеристики на професионалци за разлика од регрут војници. За други, овие се нормативни услови кои се однесуваат на вооружените сили неинволвирани во домашната политика и нивната способност да ги извршуваат воените активности на ефективен и ефикасен начин.¹⁶⁸

Терминот “професионализација” има четири различни значења кои припаѓаат едни на други. Прво, може да се однесува на историскиот процес на диференцијација на воените офицери од војници-аристократи од предходниот историски период, како креација на масовните армии носени од офицерите кои стануваат посебно професионално тело. Второ, може да се однесува на процесот каде што регрутите се социјализирани во улога на Lasvel кој се однесува на “менаџери на насилство”, стекнување на знаења и вештини кои ги содржи професијата како и вредности, норми и однесувања се доминантни, како и држање на почит и автономија, ексклузивност и експертиза. Трето, може да се карактеризираат со вооружени сили на земја,

¹⁶⁷ Билјана Ванковска, *Војската и демократијата*, Скопје Детска радост, 1999, 49стр.

¹⁶⁸ Anthony Forster, Timothy Edmunds, Andrew Cottey, *The Challenge of Military Reform in Postcommunist Europe*, New York Palgrave Macmillan, 2002, 14pg.

кои се однесуваат на процесот каде што ниските рангови зголемено се регрутираат од доброволците подобро отколку војниците. Четврто, може да ја карактеризира војската во земја која има автономен статус на свој терен на одговорност со кој се претпоставува чиста дистинкција помеѓу цивилите и военото царство и соодветна дистрибуција на политичка моќ помеѓу цивилните и воените групи. Во теоријата на Huntington, “професионализацијата” е употребена во секоја смисла, но неговата основна забелешка на цивилната контрола преку војската примарно ги вклучува последните две значења: основата на професијата офицер, служи како основа на воената професија во воената институција, и обратно.¹⁶⁹

Првата фаза на трансформацијата на Армијата на Република Македонија согласно Динамичкиот план за трансформација на АРМ од 2005 до 2007 година, почна во март 2005 година, а се заокружи со промоција на новиот Генералштаб на Армијата на Република Македонија, при крајот на 2005 година, како модерна софистицирана и професионална организација, во која се вградени штабни елементи, операции и процедури по приемот на земјите од НАТО. Во оваа прва фаза, покрај Генералшабот беа трансформирани Здружената оперативна команда, Првата механизирана пешадиска бригада, Воздухопловниот ВИНГ, ПВО-баталјонот, командата за логистичка поддршка и Инженерискиот баталјон.¹⁷⁰

Пополнувањето на армијата на принцип на волонтерско вработување, отвара уште една Пандорина кутија, тврди авторот Alon Peled кој додава, кога еднаш на етницитетите им се дозволи да бидат дел од војската, обезбедувањето на нивната лојалност ќе стане тешка и сензитивна дилема.¹⁷¹ Во Република Македонија, сите граѓани оценети како способни за

¹⁶⁹ Biljana Vankovska, Hakan Wiberg, *Between Past and Future*, London I.B Tauris, 2003, 17,18pg.

¹⁷⁰ Министерство за одбрана на Република Македонија, *Одбрана*, бр. 118, Скопје Министерство за одбрана, 2006, 6 стр.

¹⁷¹ Повеќе за ова во, Alon Peled, *A question of loyalty*, New York Cornell University, 1998, 21pg.

воена служба, можат по сопствено барање да се упатат на служење воен рок по пополнувањето на 18 години.¹⁷²

Армијата на Република Македонија се стреми кон професионализација¹⁷³ на својот персонал. Како се врши трансформацијата и модернизацијата на АРМ, така и обуката се прилагодува на барањата за професионален персонал. Во 2006 година, обврската за служење на воен рок се замени со доброволно служење на воениот рок, со што Армијата постигна целосна професионализација.¹⁷⁴ Стратешките цели на АРМ остануваат непроменливи и јасно утврдени со општиот консензус и природно насочени кон европските и евроатланските интеграции.¹⁷⁵ Персоналот има потреба од стручна и професионална обука¹⁷⁶ за комплексните вештини со стекнување на одредени звања и сертификати за способноста за ефикасно извршување на неопходна и корисна специјализирана служба. Професионализмот е предуслов за одговорно, целосно и соодветно извршување на мисијата, задачите и воените должности, независно од личните интереси.

Во периодот 2005-2012 година беше спроведена радикална трансформација на Армијата на Република Македонија, врз основа на темелните планови и заклучоци од Стратегискиот одбранбен преглед од 2004 година. Армијата по 2005 година се трансформираше во целосно професионална војска, со помал

¹⁷² Ова право е усвоено во Законот за Одбрана 27.05.2006г., гл.5, чл.62. Доброволно служење на воениот рок.

¹⁷³ Упехот или неуспехот на професионализацијата, и моделите на вооружените сили присвоени од земјите во централна и источна Европа, веријатно ќе бидат под влијание на широк спектар на фактори, вклучувајќи ги перцепциите за национална закана, нови мисии, меѓународен притисок, домашна политика, економски ограничувања и националната воена култура. Пвеќе за ова во Anthony Forster, Timothy Edmunds, Andrew Cottey, *The Challenge of Military Reform in Postcommunist Europe*, New York Palgrave Macmillan, 2002, 15pg.

¹⁷⁴ Министерство за Одбрана, *Бела книга на Одбраната*, Скопје Министерство за одбрана, 2012, 55стр.

¹⁷⁵ Изјавува тогашниот министер за одбрана на Р.М. Бесими на обраќањето пред доброволците за служење воен рок во велешката касарна. При тоа истакнувајќи дека најголемиот проект на АРМ е професионализацијата. www.skymacedonia.com посетена на 16.11.2012г.

¹⁷⁶ Обуката е приоритет број еден за АРМ. Војниците мора да се обучуваат како што ќе се борат. Тоа мора да биде напорно, реално и повторувано во услови како во борба. Стратегиските воени лидери треба да ги идентификуваат и даваат визиите, целите, развојните програми за обука, јасни насоки, доволно време за анализа на мисијата, извршувањето и потребната опрема и персонал за да изврши успешна задача (мисија). Системот за обука во АРМ се состои од обука на поединци, колективна обука (обука на посади, тимови и единици) и поддршка на обуката со неопходните ресурси. Крајниот резултат во обуката секогаш се стреми да ги приближи борбените услови.

воен персонал и структура, но со значајно поголеми интероперативни распоредливи сили за учество во меѓународни операции предводени од ООН, од НАТО и од ЕУ.¹⁷⁷

Професионалната армија е добро обучен, опремен и предводен армиски персонал кој служи како формулација на она што армијата го обезбедува за државата.¹⁷⁸ Армискиот персонал е моторот на армиската способност. Авторот Peled тврди дека, професионална воена организација има комплексен систем на воени школи кои обезбедуваат континуирана едукација на персоналот од сите рангови. Спротивно на ова, војска со ниска професионалност се карактеризира со слаб едукативен систем што не поттикнува независно размислување и испитување на нови концепти.¹⁷⁹ Аналогно на ова, Воената академија¹⁸⁰ образува кадри од областа на одбраната, посебно во делот на воените и воено-техничките науки, управувањето со кризи и заштитата и спасувањето, за потребите на Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија.¹⁸¹

Денес Армијата на Република Македонија е целосно трансформирана во професионална армија структурирана во команди, штабови и единици според стандардите на НАТО. Единиците се наоѓаат во рамките на три главни команди и тоа:

1. Здружена оперативна команда, која има задача да ги предводи конвенционалните копнени и воздухопловни сили на АРМ за одбрана и заштитна на територијалниот интегритет и независноста

¹⁷⁷ Министерство за Одбрана, *Бела книга на одбраната*, Скопје Министерство за одбрана, 2012, 49стр.

¹⁷⁸ Работен однос со Министерството за одбрана како офицер, подофицер или професионален војник на служба во Армијата може да заснова лице кои ги исполнува општите и посебните услови утврдени со законот за прием на воени лица на служба во Армијата член 24. При засновањето на работен однос од став 1 на овој член треба да бидат соодветно и правично застапени и лицата кои припаѓаат на сите заедници како и да се почитуваат критериумите на стручност и компетентност. Превземено од www.pravo.org.mk ("Сл. Весник на Р Македонија" бр.62/02 од 18.07.2002г., *Закон за служба во Армијата на Република Македонија*)

¹⁷⁹ Повеќе за ова во Alon Peled, *A question of loyalty*, New York Cornell University, 1998, 23pg

¹⁸⁰ Академијата е високообразовна и научно-истражувачка установа. Превземено од www.pravo.org.mk ("Сл. Весник на Р Македонија" бр.83 од 03.07.2009г., *Закон за Воената академија*, гл.1, чл.1)

¹⁸¹ Превземено од www.pravo.org.mk ("Сл. Весник на Р Македонија" бр.83 од 03.07.2009г., *Закон за Воената академија*, гл.2, чл.8)

на Република Македонија, понатаму со декларираните сили да учествува во спроведување на регионални конфликти и кризи, како и да придонесува за пошироките интереси на Република Македонија.

2. Командата за логистичка поддршка има задача во мир да ги обезбеди првата, втората и третата линија на поддршка за единиците на АРМ, како и една линија за поддршка во органските единици. Покрај сите задачи, оваа команда врши и други задачи како, водење материјално сметководство, управува со движењата и транспортот на АРМ, ги следи логистичките потреби и состојби во материјалните средства за сите единици на АРМ, врши набавка на материјали согласно потребите, учествува, создава и имплементира логистички и други планови и програми итн.

3. Командата за обука која во основа има за задача да ја спроведува индивидуалната обука на војниците и на подофицерите и од резервниот состав и обезбедување услови и поддршка за изведување на колективна обука за потребите на АРМ. Во тој контекст, оваа команда врши подготовка и развој на наставни планови и програми за обука на подофицери и на војници, реализира основна обука за граѓани на доброволно служење рок и за кандидати за офицери во АРМ, реализација на обука за професионални војници и подофицери, реализира настава за изучување странски јазици за потребите на Министерството за одбрана и АРМ итн.¹⁸²

¹⁸²Оливер Бакрески, *Контрола на безбедносниот сектор*, Скопје Филозофски факултет-Скопје, 2008, 82стр.

3. Конфликтот во 2001 година како најголем предизвик

Добар пример за проучување на процесот на менаџирање со етничката различност и одржувањето на кохезијата во една армија (во пост-конфликтна земја¹⁸³), како и потребата и причините за нејзино етничко пополнување е Армијата на Република Македонија, односно АРМ. Наметнатата потреба за нејзино реструктурирање и донесување на нов стратегиски и оперативен концепт¹⁸⁴, како и реформите¹⁸⁵ за нејзиното пополнување, даваат добра основа за проучување на динамиките во процесот на менаџирање со етничката различност.

Според начелата за недискриминација и рамноправна застапеност, етничкото пополнување на АРМ претставува почитување на нивните малцински права.¹⁸⁶ Правната рамка за ваквото функционирање ја дава Рамковниот договор (рамка за обезбедување на иднината на демократијата¹⁸⁷) потпишан во Охрид 2001 година, и во него експлицитно стои за “едногласната одлука” да се обезбеди, колку што е можно побрзо, безбедносните служби генерално да го одразат составот и распределбата на населението во Македонија.¹⁸⁸

¹⁸³ 2001 за Македонија беше точка на пресврт, каде безбедносните предизвици рапидно беа зголемени. Во прашање беа внатрешниот мир и постоењето на државата, каде етничко-воените односи ја фрлија во сенка парадигмата за цивилно-воените односи. Повеќе за ова во, *Security Sector reform and Post-Conflict Peacebuilding, Ethnic-Military relations in Macedonia*, New York United Nations University, 2005, pg. 105

¹⁸⁴ Службен весник на РМ, бр. 185, *Закон за одбрана*, чл.20, Во остварувањето на одбраната Министерството за одбрана ст. 1 подготвува стратегија за одбрана на Републиката.

¹⁸⁵ Реформите во безбедносниот сектор мора да бидат сфатени како интегрален дел за целосниот процес во пост-конфликтно градење на мирот. Повеќе за ова во, *Security Sector reform and Post-Conflict Peacebuilding, Recommendations for SSR*, New York United Nations University, 2005, pg. 316

¹⁸⁶ Зарантирано со, The Universal Declaration of Humanitarian Rights(1948), *Civil Military relations*, London Praeger, 2000, pg. 8

¹⁸⁷ Демократизацијата на општествата, на крајот ќе резултира со отворени, слободни и одговорни општества кои ќе имаат поголеми човекови права во однос на затворените тоталитарни или недемократски режими. Повеќе за ова во, *Ibid.*, pg.6

²¹ www.mls.gov.mk/MKD/Ramkoven-dogovor

Во продолжение ќе следат преглед и анализи на податоци за застапеноста на етничките заедници од осамостојувањето на Република Македонија до денес.

Табела бр. 1¹⁸⁹

**Преглед на лица од етничките заедници кои се вработени во
Министерството за одбрана во период од 01.07.1991 до 31.12.2001**

Етничка Припадност	ПО ГОДИНИ											Пол	
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	машки	Женски
Албанци	10			1		1	1					11	2
Турци													
Роми				1								1	
Срби	2	2		3				1				8	
Власи	1	2		1					1			5	
Друго	1			2								3	
Вкупно	14	4		8		1	1	1	1			28	2

Од овие податоци може да се заклучи дека, по осамостојувањето на државата интерграцијата на етницитетите во Министерството за одбрана е на значително ниско ниво. Тоа се должи на промената на Уставот, неводењето сметка на државата за малцинствата како и на нивната недоволна заинтересираност за партиципација во армијата.

¹⁸⁹ Табела превземена од, Одделение за персонал на Министерство за одбрана на Република Македонија, 11.04.2013 година.

Табела бр. 2¹⁹⁰

Преглед на застапеност на етничките заедници во воениот персонал на Армијата

Ред Број	ЕТНИЧКА ПРИПАДНОСТ (ВО ПРОЦЕНТИ)	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1.	Македонци	81,37	77,60	76,06	73,59	73,31	73,60	74,08	73,67
2.	Албанци	12,20	15,45	17,92	18,92	18,79	18,56	18,35	18,72
3.	Турци	0,98	1,44	1,71	2,04	2,27	2,23	2,13	2,14
4.	Роми	0,45	0,74	0,93	1,02	1,17	1,18	1,20	1,22
5.	Срби	2,46	2,33	2,12	2,13	2,08	1,99	1,89	1,89
6.	Бошњаци	0,59	0,60	0,57	0,59	0,57	0,59	0,57	0,57
7.	Власи	0,63	0,76	0,74	0,77	0,80	0,82	0,81	0,81
8.	Останати	1,32	1,08	0,95	0,94	1,08	1,02	0,97	0,98
Вкупно :		100	100	100	100	100	100	100	100

Промената на етничката структура во овој сегмент од безбедносниот сектор, е значително променета по потпишувањето на Рамковниот договор од 2001 година. Со низа правно-нормативни мерки е пропишана оваа промена. Тоа воедно претставува и еволуција на законодавството по конфликтот во 2001 година. Конкретно податоците од оваа состојба, наметнуваат потреба за донесување на нова Програма за соодветна правична и етничка застапеност во Армијата и Министерството.¹⁹¹

Во периодот од 2005-2012 година значајно е подобрена соодветната правична и етничка застапеност во воениот персонал (професионални војници, подофици и офицери). Анализите покажуваат дека сеуште не се постигнати поставените цели и треба да се вложат поголеми напори во произведувањето на офицерите од етничките заедници кои не се

¹⁹⁰ Министерство за Одбрана, *Бела книга на одбраната*, Скопје Министерство за одбрана, 2012, 59стр.

¹⁹¹ Ibid., pg.59

мнозинство во државата.¹⁹² Во јуни 2012 година АРМ е пополнета со 6.952 лица воен и цивилен персонал или пополна од 85,5%. Во Министерството за одбрана се распределени 976 лица од кои 197 се воен персонал на Армијата. До 2016 година планирано е да се формира 1.800 лица активна резерва, што претставува склучување договор помеѓу МО и лицата кои ќе се јават на конкурс.¹⁹³

Табела бр.3¹⁹⁴
Припадници од албанска етничка заедница

	Моментална состојба	Одлив 2004-2007	Прилив 2004	Прилив 2005	Прилив 2006	Прилив 2007	Вкупно прилив 2004-2007	Состојба на 31.12.2007	Прилив 2008	Прилив 2009	Прилив 2010	Прилив 2011	Прилив 2012	Прилив 2013	Вкупно прилив 2008-2013	Состојба на 31.12.2013
МО	0	0	0	2	3	8	8	1	1	1	1	1	0	0	5	13
АРМ	50	3	13	25	46	127	174	3	5	4	4	3	4	4	23	197
ВБС	0	0	4	2	2	10	10	1	0	1	1	1	1	1	5	15
ВА	1	0	0	1	2	5	6	1	0	0	0	0	0	0	1	7
Вкупно	51	3	17	26	53	150	198	6	6	6	6	5	5	5	34	232

Околу 25,4% од персоналот во АРМ се од етничките заедници кои не се мнозински, а само подофицери и професионални војници се 29,5%. До крајот на 2007 година бил планиран прием на етничките заедници на вкупно 70 офицери, 150 подофицери и на 950 професионални војници.¹⁹⁵

¹⁹² Ibid., pg.58, 59

¹⁹³ Ibid., pg.57

¹⁹⁴ Министерство за одбрана, *Програма за остварување соодветна и правична застапеност за припадниците од заедниците со високо образование*, Скопје Министерство за одбрана, 2004, 16 стр.

¹⁹⁵ Министерство за одбрана, втор нацрт, *Годишна национална програма за подготовки на Република Македонија за членство во НАТО: 2007-2008 година*, Скопје Министерство за одбрана, 2007, 3стр.

Табела бр. 4¹⁹⁶

ПРЕГЛЕД															
Ред Бр.	Националност	Персонал во МО		Персонал во АРМ 31.01.2013										Вкупно во МО и АРМ	
				Офицери		Подофицери		ЦЛ на служба во АРМ		Професионални војници		Вкупно АРМ			
		број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
1	Македонци	620	80,52	797	81,83	1285	72,64	454	82,1	2597	70,04	5133	73,29	5753	74,00
2	Албанци	111	14,42	109	11,19	385	21,76	46	8,32	795	21,44	1335	19,06	1446	18,60
3	Турци	9	1,17	18	1,85	29	1,64	8	1,45	97	2,62	152	2,17	161	2,07
4	Роми	2	0,26	3	0,31	15	0,85	5	0,9	63	1,7	86	1,23	88	1,13
5	Срби	11	1,43	14	1,44	26	1,47	24	4,34	67	1,81	131	1,87	142	1,83
6	Бошњаци	6	0,78	7	0,72	11	0,62	2	0,36	21	0,57	41	0,59	47	0,60
7	Власи	7	0,91	12	1,23	7	0,4	4	0,72	34	0,92	57	0,81	64	0,82
8	Останати	4	0,54	14	1,44	11	0,62	10	1,81	34	0,92	69	0,99	73	0,94
Вкупно		770	100	974	100	1769	100	553	100	3708	100	7004	100	7774	100

Со овој преглед се потврдува една од хипотезите на овој труд а тоа е дека, од 2001 година со серија мерки е подобрена етничката репрезентативност во Армијата на Република Македонија.

¹⁹⁶ Табела превземена од, Одделение за персонал на Министерството за одбрана на Република Македонија, 31.01.2013 година

4. Етничкиот идентитет како мобилизирачка алатка

Етницитетот, како и сите идентитети, е зависен. Тој покажува свесност за колективниот идентитет којшто се состои од атрибутите како заедничка историја, традиции, култура и јазик. За најголемиот број луѓе етничката припадност е еден од најважните ако не и најважен маркер на идентитетот. Голема предност на етницитетот над другите маркери на личниот идентитет е 'неговата способност да ги подигне и ангажира најинтензивните, најдлабоки и лични емоционални чувства'. Движењето преку идентитетите во најголема мера зависи од степенот на важност која им се припишува на референтните групи, етничката група или нација. Да се легитимизираат етничките политики повикувајќи се на националистичка мобилизација може да биде контрапродуктивно долгорочно гледано.

Најголемата закана¹⁹⁷ на една држава доаѓа од натпреварувањето на идентитетите во рамките на државата. Заканите се појавуваат кога идентитетите се меѓусебно исклучиви. Отварајќи ја можноста за 'безбедносна дилема', согласно анализите за безбедносната дилема во меѓуетничкиот конфликт¹⁹⁸ поверојатно е дека насилството ќе еруптира дури и ако и прекин на огнот, договор или мировна мисија која времено ги спречила насилствата ако негативните перцепции за еден кој друг на непријателите не се значително променети, особено ако историјата на конфликтот е свежа и сеуште трае. Обновувањето на непријателствата ќе

¹⁹⁷ Терминот закана (threat) се однесува на несакан, намерен или ненамерен настан, кој може да предизвика поврдеа врз одреден субјект. Зakanата, најчесто ја користи ранливоста на оној кон кој е насочена. Таа може да се дефинира и како секоја перцепција на несигурност (секоја форма на опасност) и како ризик (можноста за потенцијална повреда). Според Ленард Сојберг, заканата се однесува на опасност за која постои висока веројатност дека ќе се случи и предизвика последици. Повеќе за ова во, Лидија Георгиева, *Менаџирање на ризици*, Скопје Филозофски факултет-Скопје, 2006, 80стр.

¹⁹⁸ Врз основа на карактеристиките на конфликтите, меѓуетничките конфликти се наоѓаат во типологијата на современите конфликти кои ги утврдил Шерер. Повеќе за ова во, Ibid., pg.74

биде уште поверојатно ако опонентите видат можност за евентуално редефинирање на границата.¹⁹⁹

Најдемократските системи на владеење, особено оние коишто имаат долгорочна стабилност, се темелат на компромис и консензус. Во етнички шареноликите општества, компромисот може да биде најден преку воспоставувањето на политички релативни идентитети, или преку нивно политичко релативизирање и преку градење на демократски политички простор за прашањата коишто не се поврзани со етничкиот идентитет. Првиот приод може да биде потребен за временски периоди на транзиција, особено по насилни етнички конфликти, кога основните физички и други безбедносни потреби на различните групи остануваат високо на агендата за членовите на групата и нивните политички претставници. Градењето институции кои им служат на партикуларистичките агенди на индивидуалните елити е, исто така, честопати полесно ако тоа и обезбедува на дадената елита доволно лично охрабрување да потпишат договор којшто ќе им обезбеди моќ, престиж и доход. Така, овој пат може да биде најбрз и понекогаш единствен начин да се воспостави мир меѓу конфликтните групи. проблемот, меѓутоа, е што градењето институции врз етничките идентитети е погубен за општестватана долги патеки и ја легитмира националистичката мобилизација. Ова самото по себе неизбежно води кон обновување на насилниот конфликт. Меѓутоа, организирањето на политичкиот простор околу етничките идентитети секогаш ќе биде полесно за малцинските и мнозинските национализми да го задржат просторот и да ги мобилизираат своите респективни групи едни против други.

Точно е дека потребата за посебен малцински идентитет самата по себе не претставува некој вид безбедносен проблем, меѓутоа, етничкиот идентитет иако општествено конструиран, е главен мобилизирачки фактор во етничките конфликти, и како таков останува

¹⁹⁹ Повеќе за ова во, *Безбедносни дијалози*, Скопје Филозофски факултет-Скопје, 2010, 141-147стр

многу релевантен и виден од страна на членовите на групата и политичките елити како загрозен од другите во периодот на етничкиот конфликт. Чувството на закана, т.е. социеталната безбедносна дилема, влијае на политичките елити и населението. Меѓутоа, ако мировниот процес е успешен во справувањето со перцепираните некомпатибилности, чувството на закана по извесно време треба да исчезне и интеракцијата меѓу етничките групи и елити треба да резултира со помирување означено со заемно прифаќање, доверба и промена на негативните перцепции на едните кон другите.²⁰⁰

Највисока доверба има Армијата на Република Македонија кај сите нејзини граѓани, гледано во однос на останатите институции, независно од националната припадност. Министерството за одбрана во својот сеопфатен, транспарентен документ (Белата книга на одбраната), истакнува дека планира подготовка и реализација на посебни проекти и останати форми на соработка преку кои ќе ја доближи АРМ до сите етнички заедници во Република Македонија. И на тој начин, всушност, би се подигнало нивото на доверба кај сите етнички заедници.²⁰¹ Од друга страна пак, Собранието на Р.М во рамките на законот за служба во АРМ (во глава 10 одговорност на воените лица) пропишува норматива, односно за повреда на воена дисциплина (меѓудругото) ќе се смета предизвикување на национална, расна и верска нетрпеливост, со вршење должност на воено лице за што му се изрекува правосилна судска пресуда.²⁰² Што укажува на тоа дека, Парламентот преку институционалните/нормативни механизми има тенденција да ги поправи претходните нееднаковсти во учеството во војската.

Преку програмата за привлекување на персонал од заедниците²⁰³ практично Министерството за Одбрана ги менаџира човечките ресурси.

²⁰⁰ Ibid., pg.154

²⁰¹ Министерство за Одбрана, *Бела книга на одбраната*, Скопје Министерство за одбрана, 2012, 82стр.

²⁰² Превземено од www.pravo.org.mk ("Сл. Весник на Р Македонија" бр.62/02 од 18.07.2002г., *Закон за служба во Армијата на Република Македонија*, гл.10, чл.122)

²⁰³ Програмата за привлекување персонал од заедниците произлегува од Политиката за привлекување персонал содржана во Стратегијата за управување со човечките ресурси во МО. Реализацијата на оваа

Програмата за привлекување на персонал од заедниците претставува привлекување на квалитетен, стучен и високо образован кадар од заедниците. Програмата се однесува пред се на прием на воен персонал, односно на војници по договор и подофицири во АРМ, и е непосредно поврзана со програмата за привлекување квалитетен, стручен персонал и високо образован персонал (оваа програма претставува еден од најзначајните сегменти на Стратегијата и суштински услов за нејзиното реализирање).²⁰⁴

програма трае од 2004 до 2013 година. Основни извори за реализација на оваа програма се: Националната концепција за безбедност и одбрана на РМ, Стратегискиот и одбранбен преглед, и Рамковниот договор. Повеќе за ова во, Министерство за Одбрана, *Програма за привлекување персонал од заедниците*, Скопје Министерство за одбрана, 2004, 2-3стр.

²⁰⁴ Ibid., pg.9

4.1. Начини и критериуми за пополнување на Армијата на Република Македонија

Согласно реформите во Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија, покрај создавањето на мала стручна, квалитетна и ефикасна армија, треба да се создадат услови за привлекување на млад, квалитетен, стручен и високо образовен персонал. Следствено, МО создава програма за привлекување квалитетен, стручен и високо образован персонал која произлегува од Политиката за привлекување персонал утврдена во Стратегијата за управување со човечки ресурси (во согласност со Стратегискиот одбранбен преглед).²⁰⁵

Меѓудругото, за успешно спроведување на стратегиските одбранбени мисии, и од суштинска важност за оперативните способности на Армијата е да има добро образован и обучен, способен и мотивиран професионален воен и цивилен персонал. Практиката покажува дека сите аспекти на менаџирањето на човековите ресурси, привлекување, селекција, образование, обука, мотивација, наградување, унапредување и престанокот на службата, придонесуваат за успешен развој и одржување на оперативните сили и способности.²⁰⁶ Со оглед на тоа дека основата врз која се градат одбранбените сили е квалитетот на луѓето и нивната посветеност и готовност да ги прифатат одговорните задачи што им се доверуваат, МО во согласност со реформите, за да изгради добро обучена одбранбена сила, треба да ги привлече најдобрите луѓе од сите категории и образовани области и да изгради механизми за нивно здружување. Во структурите на МО и АРМ до 2004 година не постоеше организациска институција што ќе се грижи за привлекување на квалитетен персонал. Младите се информираа самоиницијативно и

²⁰⁵ Министерство за одбрана, Нацрт програма за привлекување на квалитетен, стручен и високо образовен персонал, Скопје Министерство за одбрана, 2004, 1-2стр.

²⁰⁶ Министерство за Одбрана, *Бела книга на одбраната*, Скопје Министерство за одбрана, 2012, 55стр.

главно во време на јавните огласи за упис на Воената академија или за прием на професионални војници.²⁰⁷ Меѓутоа, за да се изврши подобра реформа во структурата на персоналот во МО и АРМ, заради создавање мултиетнички и хомоген состав, соочени со фактот дека Република Македонија помина една криза во 2001 година и дека уставниот концепт на државата е демократско општество, се наметнува потребата сите структури на одбраната да се пополнат со припадници од етничките заедници, кои живеат во Република Македонија во соодветен сооднос. Оттука, Министерството за одбрана во 2004 година прави нацрт Програма за правична застапеност на припадниците на заедниците со високо образование.²⁰⁸

При приемот на кандидатите, кои се запишуваат на Воената академија, ќе се води сметка за соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците.²⁰⁹ Контрадикторно на ова, често се случува кандидати со одлични резултати на прелиминарната листа од тестирањата за прием на академијата да немаат можност да станат питомци. Меѓу револтираните има и припадници на други етнички заедници, а на конкурсот се примаат само Албанци.²¹⁰

²⁰⁷ Министерството за Одбрана, Нацрт програма за привлекување на квалитетен, стручен и високо образовен персонал, Скопје Министерството за одбрана, 2004, 5стр.

²⁰⁸ Министерството за одбрана, Нацрт програма за остварување соодветна и правична застапеност за припадниците од заедници со високо образование, Скопје Министерството за одбрана, 2004, 2стр.

²⁰⁹ Превземено од, www.pravo.org.mk ("Сл. Весник на Р Македонија" бр.83 од 03.07.2009г., Закон за Воената академија, гл.4, чл.21)

²¹⁰ www.telma.com.mk/index.php?task=content&cat=1&rub=6&item=19945#.UGIKbRuEARc.facebook посетена на 11.09.2012 г.

4.2. Мултиетничка трансформација на Армијата на Република Македонија

Владеењето на право е принцип што го имаме во Устав. Во согласност со Уставот на Република Македонија, една од темелните вредности на уставниот поредок на државата е соодветна и правична застапеност на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници во органите на државната власт и другите јавни институции. Стратегијата за одбрана на Република Македонија како интерес од особено значење го посочува зачувувањето и унапредувањето на цврстата и функционална мултиетничка демократија и постојано унапредување на мултиетничките односи, што ќе се постигне и со реализирање на целите од Програмата за соодветна и правична застапеност на етничките заедници во АРМ и МО од 2012година.²¹¹

Една од детерминираниите политики во стратегијата за управување со човечки ресурси во Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија, Политиката за еднакви можности е втемелена врз општопризнатите цивилизациски принципи и базичните принципи од Уставот на Република Македонија, во кој, во делот на граѓански и политички слободи и права е утврдено дека “граѓаните на Република Македонија се еднакви во слободите и правата независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба”. Со наведените одредби се утврдува принципот на рамноправност и се гарантираат еднакви права за сите. Тргувајќи од овие начела, а имајќи ги во вид целите, потребите и визијата за развојот на одбраната и човечкиот фактор како двигател на сите прогресивни промени, како основна цел во Стратегијата за управување на човечки ресурси²¹² е

²¹¹ Министерство за Одбрана, *Бела книга на одбраната*, Скопје Министерство за одбрана, 2012, 58стр.

²¹² Согласно Стратегијата за одбрана на Р.М (од 2010г.), Стратегијата за управување со човечки ресурси (2004) и Стратегијата за образование и обука (2006) донесена во Министерството за одбрана како приоритети во областа на човечките ресурси во 2011година, е определена и следната област: Обезбедување на соодветна и правична застапеност од етничките заедници. (Во овој дел редовно се евидентираат податоците на годишен план, се врши следење и анализа на соодветна и правична застапеност на заедниците во МО и АРМ и се доставуваат извештаи за подготовка на стратешки и други документи.) Повеќе за ова во, Преглед на одбранбени способности за 2011година.

наведено: развивањето на одбраната во работодавец кој нуди еднакви шанси за сите, без оглед на половата, етничка, верска, партиска, политичка и друга припадност и кој обезбедува соодветно образование, обука и поддршка на сите вработени.²¹³

²¹³ Министерство за Одбрана, Стратегија за управување со човечки ресурси, Скопје Министерство за одбрана, 2004.

Резултати од емириско истражување

Имајќи ги во предвид предметот и целите на ова истражување, за поголема објективност и суштинско значење на проблемот, од методолошка гледна точка е спроведен метод на анкетирање, како техника за прибирање на податоци од интервјуто.

Во конкретниот истражувачки проект учествуваа релевантни лица со повисок чин во армијата, војници како и вработени цивилни лица во Министерството за одбрана на Република Македонија од речиси сите етнички заедници. Ова укажува на фактот, дека станува збор за интервју на мал примерок, и затоа добиените резултати се нерепрезентативни. Заради сензитивноста на прашањата, идентитетите на испитаниците се познати само на истражувачот.

По обработката на податоците, според тоа дали ги поддржуваат или не ги поддржуваат хипотезите, или се неутрални во однос на истите и со извршената анализа на добиените субјективни ставови и мислења, се добиени следните резултати:

Испитаниците се согласуваат дека мерките за обезбедување на правична застапеност на припадниците на заедниците во редовите на армискиот состав, преземени по 2001 година, имаат извршено големо влијание врз внатрешната кохезија на Армијата на Република Македонија. Во поглед на јавниот углед на армијата, активните припадници на армијата од македонска националност сметаат дека со ваков начин на менаџирање само се уназадува и крши угледот на АРМ, притоа малцинските претставници потенцираат дека мерките како рамноправност на етницитетите кои произлегуваат од Уставот на Република Македонија не се дебатираат. Исто така, мислењата на испитаниците наведуваат кон тоа дека при маргинализација на малцинствата, кои директно влијаат врз безбедносната состојба, постои можност безбедносната состојба значително да биде загрозувана. На иста бранова должина се мислењата во однос на стратегијата и

политиката на привлекување на припадници од сите заедници, но спротивставени ставови се јавуваат во делот каде мнозинската етничка група тврди дека се имплементирани усвоените нормативно-правни акти, за разлика од малцинставата кои сметаат дека заради субјективни кочници не се почитуваат Уставот и законите, со неприфаќање на обука и школување на етницитетите, и со тоа не се запазува општествената етничка структура. Од друга страна пак, тоа претставува индикација за создавање на негативни последици кои ќе влијаат на безбедносниот систем. Единствена позитивна индикација е тоа што испитаниците од мнозинството и малцинствата тврдат за добро постигнатиот однос помеѓу војниците и подофицерите.

Резултатот од анкетаирањето покажува дека постојат низа прашања кои стојат на патот на поквалитетен соживот и толеранција. Секако, тоа не се ниту прашања ниту контрадикторни одговори со краткорочно односно еднократно значење. Напротив, континуирано ќе се согледуваат сите промени. Аналогно на тоа, општата состојба укажува на фактот дека мултиетничкиот состав на армијата претставува солидна основа за градење на мултиетничка стабилност на Република Македонија.

ЗАКЛУЧОК

На ниво на современата држава, безбедноста е обезбедена преку националната безбедносна политика и култура, добивајќи одредени нови карактеристики во сегашната цивилизација. Аналогно на тоа, менаџирањето на етничката различност, е со значајно односно фундаментално функционирање како во општествена така и во институционална смисла. Војската како најдржавотворна институција во секое општество, е детерминирана и зависна во основа од карактерот на државата во која постои. Воениот дух претставува двигател на воената професија и воспоставува морална рамка за професионалното извршување на воените операции и задачи. Тој ги поттикнува сите припадници на армијата да се борат во сите услови, без оглед на етничката припадност. Утврдувањето на функциите на војската во демократскиот политички систем не е техничко или воено прашање. Неговата суштина е првенствено политичка, бидејќи укажува на главните причини заради кои се организира воената сила во општеството. Затоа, тие се дефинираат во основниот и највисок правен акт на државата, како уставни функции на војската. Тоа е начин на директно подредување на војската под уставот, односно лимитирање на нејзината дејност во рамките на она што е доверено со устав. Одбраната на Уставот ги гарантира слободите на граѓаните како и заштита на демократските вредности. АРМ има најголема чест и обврска за заштита на уставните права за секој граѓанин. Ова претставува должност на припадниците на АРМ да го бранат и штитат уставниот поредок и интегритетот на Република Македонија. Затоа е неизбежна и констатацијата дека, со правилно менаџирање на Армијата на Република Македонија, се создаваат услови за поголема внатрешна кохезија, а тоа ќе се рефлектира и во општеството каде ќе расте довербата и угледот во таквата вооружена сила.

Демократското плурално општество не може да се оствари без создавање и одржување на одреден хоризонт на заеднички и општи потреби и интереси, односно постоење на консензус за основните општествени вредности. Токму

овде своето место треба да го најде и одбраната на општеството. И во мноштвото идеи, програми и интереси, мора да постои одреден квантум на потреби околу кои се создава единството и кохезијата на една заедница. Неопходна е афирмацијата на таквите идеи, вредности и категории кои овозможуваат усогласување и миреење на разни спротивставени тенденции, кои стануваат фактори на единството. Одбраната на заедницата е несомнено една од вредностите околу кои треба да се поврзат различните политички и национални интереси, и тоа не е заради некои притисоци чија заднина лежи во некаков ирационален страв или заради некаков параден патриотизам, туку превенствено од аспект на рационалноста и ефикасноста во остварувањето на оваа функција од егзистенцијално значење за сите општествени субјекти.

Високата мотивираност, ентузијазмот и еланот за постигнување високи резултати, и денес се присутни кај припадниците на АРМ, исто како и пред дваесет години. Дводецениската напорна работа и посветеност на припадниците на АРМ резултираше со изградба на модерна армија достојна за почит во општеството. Од ден на ден се повеќе и се поочиглено станува дека реформите во одбраната се одвиваат со засилено темпо. Во моментот фокусот е на имплементацијата на новата организациско-формациска структура на Армијата на Република Македонија, на обученоста, подготвеноста и подобрувањето на имиџот на припадникот на АРМ. Трансформацијата на Армијата на Република Македонија е резултат на потребите за следење на современите текови на колективните системи за безбедност и одбрана. Предизвикот за следење на современите текови во областа на одбраната не ја заобиколи ниту Армијата на Република Македонија. Современиот свет наметна потреба за партиципирање и активно учество во колективните системи за безбедност и одбрана. Таквата потреба отвара нова димензија за изнаоѓање соодветни решенија во системот на одбраната, но во исто време условува и компатибилност во однос на колективните системи за одбрана. Условеноста за компатибилност на Армијата на Република Македонија со другите структури на колективната

безбедност и одбрана е и појдовна основа и причина за измена на структурата и за отпочнување на процесот на трансформацијата.

Општествената интеграција во армијата е една од најважните и најспецифичните карактеристики, кои директно го одредуваат нивото на нејзината функционалност и ефикасност. Општествената интеграција на индивидуите и социјалните групи, ги вклучува и националните малцинства, и се состои од нивни заеднички врски воспоставени во институциите на општеството и политичкиот систем. Проблемот за инкорпорирање на хетерогените комплексни етницитети во војската во Македонија, неможат да бидат решени во самата институција, која манифестира типични афторитарни карактеристики како организација. Решението за етничките проблеми не лежат во армијата, туку во општеството каде се наоѓаат вистинските патеки. Се додека граѓаните од различните етнички заедници имаат различни погледи кон институциите, се до тогаш ќе постојат можности за меѓуетнички тензии.

Армијата на Република Македонија се стреми кон професионализација на својот персонал. Како се врши трансформацијата и модернизацијата на АРМ, така и обуката се прилагодува на барањата за професионален персонал. Стратешките цели на АРМ остануваат непроменливи и јасно утврдени со општиот консензус и природно насочени кон европските и евроатланските интеграции.²¹⁴ Персоналот има потреба од стручна и професионална обука²¹⁵ за комплексните вештини со стекнување на одредени звања и сертификати за способноста за ефикасно извршување на неопходна и корисна специјализирана служба. Професионализмот е предуслов за одговорно,

²¹⁴ Изјавува тогашниот министер за одбрана на Р.М. Бесими на обраќањето пред доброволците за служење воен рок во велешката касарна. При тоа истакнувајќи дека најголемиот проект на АРМ е професионализацијата. www.skymacedonia.com посетена на 16.11.2012г.

²¹⁵ Обуката е приоритет број еден за АРМ. Војниците мора да се обучуваат како што ќе се борат. Тоа мора да биде напорно, реално и повторувано во услови како во борба. Стратегиските воени лидери треба да ги идентификуваат и даваат визиите, целите, развојните програми за обука, јасни насоки, доволно време за анализа на мисијата, извршувањето и потребната опрема и персонал за да изврши успешна задача (мисија). Системот за обука во АРМ се состои од обука на поединци, колективна обука (обука на посади, тимови и единици) и поддршка на обуката со неопходните ресурси. Крајниот резултат во обуката секогаш се стреми да ги приближи борбените услови.

целосно и соодветно извршување на мисијата, задачите и воените должности, независно од личните интереси.

Истражувањето и анализата во оваа магистерска теза покажа дека, било каква спогодба на хартија не е доволен одговор. Неопходно е вистинско взаемно почитување на заедниците за да можат да живеат и функционираат заедно, без оглед на разликите кои ги спротивставуваат или ги раздвојуваат. Делата мора да следуваат по зборовите. Во тоа е тешкотијата. Етничкиот конфликт во државата не започна со независноста на државата. Неговите корени потекнуваат длабоко во историјата. Конфликтот ја продлабочи недовербата и нетрпеливоста меѓи Македонците и Албанците. Оттука и Армијата на Република Македонија водејќи се според начелата за недискриминација и рамноправна застапеност, применува етничкото пополнување кое претставува почитување на нивните малцински права. Целосното спроведување на Рамковниот договор, како политички капитал со посебна политичка и правна тежина, кој истовремено почитувајќи го етничкиот идентитет и интересите на сите македонски граѓани, отвори хоризонти за градење на една посреќна иднина за сите граѓани на Република Македонија.

Општ заклучок е дека, Република Македонија како повеќенационална држава, со разна вероисповест кај населението, мора да ја гради иднината врз сожителство, заедништво и лојалност на граѓаните кон државата, како заеднички именител на личните и колективните интереси на граѓаните, за што е потребна толеранција и меѓусебно почитување. Имајќи го во предвид големото значење на мултиетничката толеранција и воопшто на толеранцијата за стабилноста и мирот во земјата, Република Македонија прави постепени чекори за да се лоцираат проблемите што стојат на патот на меѓунационалната, етничката и верската толеранција. И констатацијата од истражувањето укажува на тоа дека, и Македонските и Албанските испитаници сметаат дека во иднина сожителството и меѓунационалните односи ќе бидат основа за стабилноста или нејзино нарушување. Оттука,

етничката и верската толеранција претставува предизвик на новото време и дека на неа треба да се работи макотрпно, постојано, темелно, интердисциплинарно и интензивно.

Мултиетничката толеранција во структурата на демократската култура, е важен тест за неговата ефикасност во воспоставувањето, развојот и одржувањето на демократијата. Според тоа, толеранцијата треба да се поттикува, да се гради и да се негува, како помеѓу војниците така и кај граѓаните подеднакво. Од кажаното следува заклучокот дека, толеранцијата и довербата претставуваат драгоцен вредност и квалитет на особините кај луѓето односно војниците, особено во услови кога се бара почитување на разликите кај поединците и нивните групи. Следува стадиум кој е толку сериозен кој тешко може да се нарече недемократичност и нетолеранција, бидејќи е повеќе облик низ кој насилството и омразата се остваруваат низ други, невоени, ама сепак насилни средства.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Бакрески, О., *Контрола на безбедносниот сектор*, Филозофски факултет-Скопје, Скопје, 2008.
- Born, H. Caparini, M. W. Haltiner, K. Kuhlmann, J., *Civil-Military realtions in Europe*, Routledge, Oxon, 2006.
- Born, H. Haltiner, K. Malesic, M. (eds.), *Renaissance of Democratic Control of Armed Forces in Contemporary Societies*, Baden –Baden, Germany, 2004.
- Георгиева, Л., *Менаџирање на ризици*, Филозофски факултет-Скопје, Скопје, 2006.
- Гоцевски, Т., *Одбранбеното осамостојување на Македонија*, Македонска ризница – Куманово, Куманово, 2001.
- Гоцевски, Т., *Основи на системот на националната одбрана*, Филозофски факултет – Скопје, Скопје, 2005.
- Gow, J. Birch, C., *Security and democracy: Civil Military Realtions in Central and Eastern Europe*, London, 1997.
- Дончев, А., *Современи безбедносни системи*, Св. Климент Охридски – Скопје, Скопје, 2007.
- Ѓуровска, М., *Социологија*, Филозовски факултет – Скопје, Скопје, 2006.
- Cottey, A. Edmunds, T. Forster, A., *Democratic Control of the Military in Postcommunist Europe*, Palgrave, New York, 2002.
- Митревска, М. Гризолд, А. Бучковски, В. Ванис, Е., *Превенција и менаџирање на конфликти – случај Македонија*, Бомат графикс-Скопје, Скопје, 2009.
- Peled, A., *A Question of Loyalty*, Cornell University, New York, 1998.
- P. Danopolous, C. Vajpeyi, D. Bar-or, A., *Civil-Military Relations, Nation-Building, and National Identity*, Praeger, Westport, CT, 2004.
- P. Lovell, J. E. Albright, D., *To Sheathe The Sword*, Greenwood Press, London, 1997.
- Fainsod Katzenstein, M. Reppy, J., *Beyond Zero Tolerance*, Rowman & Littefield Publishers, Maryland, 1999.

- Forster,A. Edmunds,T. Cottey,A., *The Challenge of the Military Reform in Postcommunist Europe*, Palgrave Macmillan, New York, 2002.
- Forster,A. Edmunds,T. Cottey,A., *Soldiers and Societies in Postcommunist Europe*, Palgrave Macmillan, New York, 2003.
- Schnabel,A. Ehrhart,H-G., *Security Sector reform and Post-Conflict Peacebuilding*, United Nations University, New York, 2005.
- Ванковска-Цветковска,Б., *Војската и демократијата*, Детска радост, Скопје, 1995.
- Ванковска, Б., *Политички систем*, Бомат графикс, Скопје, 2007.
- Vankovska,B. Wieberg,H., *Between past and future*, I.B. Tauris & Co Ltd, London – New York, 2003.

ДОКУМЕНТИ

- Закон за Воената академија, “Службен весник на Р.М” бр.30/95, 14.06.1995.
- Закон за Воената академија, “Службен весник на Р.М” бр.83, 03.07.2009.
- Закон за одбрана, “Службен весник на Р.М” бр.8/92, 15.02.1992.
- Закон за одбрана, пречистен текст, “Службен весник на Р.М” бр.42, 01.06.2001.
- Закон за одбрана, пречистен текст, “Службен весник на Р.М” бр.58, 2006.
- Закон за одбрана, пречистен текст, “Службен весник на Р.М” бр.185, 30.12.2011.
- Закон за работните односи, пречистен текст, “Службен весник на Р.М” бр.52, 23.04.2012.
- Закон за служба во АРМ, пречистен текст, од 24.02.2011.

- Концепт за персонален развој на подофици во АРМ, “Министерство за Одбрана и Генералшатаб на АРМ”, Скопје 2005.
- Концепт за развој на офицерскиот кор во Армијата на Република Македонија, “Министерство за Одбрана”, Скопје 2005.
- Министерство за Одбрана – Република Македонија, *Бела книга на одбраната*, Министерство за Одбрана – Република Македонија, Скопје, 2012.
- Ministry of Defence – Republic of Macedonia, *Five years sovereign defence*, Ministry of Defence Republic of Macedonia, Skopje, 1997.
- Selected Papers, *National Security and Globalization*, Seul, Korea, 1996.
- Стратегија за одбрана на Република Македонија, “Службен весник на Р.М” бр.30, 01.03.2010.
- Стратегија за образование и обука во областа на одбраната, “Министерство за Одбрана”, Скопје 2006.
- Стратегија за управување со човекови ресурси во Министерството за Одбрана, “Министерство за Одбрана”, Скопје 2004.
- Програма за остварување соодветна и правична застапеност за припадници од заедниците со средно образование, “Министерство за Одбрана на Република Македонија”, Скопје 2004.
- Програма за остварување соодветна и правична застапеност за припадници од заедниците со високо образование, “Министерство за Одбрана на Република Македонија”, Скопје 2004.
- Програма за привлекување персонал од заедниците, “Министерство за Одбрана на Република Македонија”, Скопје 2004.
- Програма за привлекување на квалитетен, стручен и високо образовен персонал, “Министерство за Одбрана на Република Македонија”, Скопје 2004.

ИНТЕРНЕТ ПОРТАЛИ

- <http://www.dcaf.ch/Publications/Multiethnic-Armed-Forces>
- <http://www.esem.org.mk>
- <http://www.mls.gov.mk/MKD/Ramkoven-dogovor>
- <http://www.kanal5.com.mk>
- <http://www.mkd.mk>
- <http://www.morm.gov.mk>
- <http://www.novamakedonija.com.mk>
- <http://www.novosti.rs>
- <http://www.pravo.org.mk>
- <http://www.press24.mk>
- <http://www.skymacedonia.com>
- <http://www.telma.com.mk>
- <http://www.time.mk>